

ეოკუელთვიური საშეცნიერო და
სადიტერატურო ქურნადი.

ფასი უმეღან 10 კ.

ი. ყიფშიძის სახელი

ი. შანი

კვირა, 5 ივლისი 1909 წ.

ქართული ენა

№ 1.

1909 წ.

ქართული ენის

0584

შინაარსი: მეთაური—ბოჩის;—ნეკროლოგი — შოთა—დ—ანი; აწმყოზე ფ—ქრი—წვეთის; პატარა ფელეტონი (მსხვერპლი უდროობისა)—ლიმილ—ს; ლექსი—შ. დ.; როგორ შემუშავდა მცნიერული პოზიტივიზმი—ი. გ—ლი; სამეცნიერო წრის შესახებ—გამგეობა; წერილი პროფესორ მარის უკანასკნელ შრომის შესახებ—ი. ყიფშიძის;—ფელეტონი: ლექსი—დემნა შრეველის; ავტორის უფლება—დ. კ—შვილი.

უთარქი

რედაქციის ადრესი: Вардисубанецкая № 3.
Г. Мамрадзе.

თფილისი. 5 ივლისი.

თუ ყოველივე ახალი საქმის, ნამეტურ საზოგადოებრივი საქმის დაწყება ძნელია, მისი განხორციელება მორთხვის ფრიად დიდ მუშაობას და ფალადსავით შეედრეკელ ენერგიას, მით უფრო ცუდ და ძნელ მდგომარეობაში ვიყავით და ვართ ჩვენ, ვინაც ხელი მოვკიდებთ ასეთს სახასუხისმგებლო საქმეს, როგორცია ჩვენი ჟურნალის გამოცემა.

რამდენი ბრწყინვალე იმედი და მწარე სასოწარკვეთილება გამოცადეთ შედარებით ამ მოკლე დროში!! რამდენი დაცინვა, სრული გულგრილობა და ხშირად პირდაპირი ხელის შემხად გვგვდა ჩვენ წილად, როგორც ზოგიერთ ამხანაგების, აგრეთვე სხვების მხრიდაც, რომელთაგან ჩვენ პირაქით დახმარებასა და ნუგეშს მოველოდით!! მაგრამ ყველაფერი მოვითმინეთ და საქმეს ხელი არ შევუშვით, რადგანაც ღრმად გვწამს ჩვენი დაწყებული საქმის ცხოველყოფლობა; რადგანაც მტკიცედ გჯერა, რომ ეს საქმე უსაქმურ და ავათმყოფ ფანტაზიის ნაყოფი კი არაა, არამედ აწინდელი ჩვენი მდგომარეობის შედეგია, ჩვენი დროის პირდაპირი, აუცილებლად საქირო და დაუყოვნებელი მოთხოვნილება.

არის ხანდახან ისეთი მდგომარეობა, როგორც ცალკე პიროვნების, აგრეთვე თვით საზოგადოების ცხოვრებაში, როდესაც არსებულის საგსებით სიგრძესიგანის გაზომვა გონების საზომით ძნელია და მხოლოდ გრძნობას და აქეს ტახტი დადგმული. ჩვენ ვერ ვიკისრებთ არსებულის ყოველმხრივ შეგნებულად დაფასებას, რადგანაც შეიძლება გონების თვალთ ვერ ჩავწლომოდეთ მას, რასაც გული გრძნობს. ძნელი საკისრებელია მომავლის გათვალისწინება, რადგანაც მომავლის წინასწარმეტყველებაში უფრო სათიქრებელია სინამდვილეზე მეტი შეცდომა მოგვიდის. ამისათვის ჯერ-ჯერობით, ამ ჩვენი დაწყებული საქმის გასამართლებლად იმასაც დავჯერდებით თუ შევიძლებთ არსებული მდგომარეობის ერთ მხარეს დახასიათებას, არ ვადვიხედვით მომავლის შორს უფსკრულში და აღვნიშნავთ მხოლოდ იმ მიზეზებს, რომელნიც ჩვენი აზრით

საკმაონი იყენენ ჩვენში რალაც ბუნდოვანი იმედები გამოეწვიათ.

იმვითად მოიძებნება ისეთი ვრი ჩვენს დროში, რომელსაც ისე ნაკლებ შეგნებული და უსუსური ინტელიგენცია ჰყავდეს, როგორც ჩვენ. ჯერ კიდევ მე-60-ე წლებში იყო აწერილი ის ანორმალური ნიადაგი, რომელზედაც უნდა აღმოცენებულყო ჩვენი ერის ინტელიგენტური ძალა. ჩვენი ინტელიგენცია იმ თავიოვე იძულებული შეიქნა არა მშობლიურ ნიადაგზე აღზდილიყო და რაც დრო გადიოდა მით უფრ შორდებოდა იგი მშობლიურ მხარეს, მშობელ ერს; უფრო და უფრო ძნელი ხდებოდა მისთვის ერის საკირაებათა გათვალისწინება და მათზე ზრუნვა. ამ უკულომართ მდგომარეობის ზრდასთან ერთად ინტელიგენციაში თან და თან ცხოველდებოდა და აშკარავდებოდა ამ ქირის შეგნებაც; ამ ქირთან ბრძოლისათვის საკირო შეიქნა დიდი ენერგია, გამუდმებული შრომა და არც გასაკვირვებელია, რომ ამდენ ხანს ჩვენ ძლიერი და მტკიცე გამორკვეული სახის მქონი ინტელიგენცია არ გვაბადია. ერის ზნეობრივად და ეკონომიურად გადაგვარებაც არ არის საკირო, იმისთვის რომ ინტელიგენციამ ძალა ვერ მოიკრიფოს, თუ იგი იძულებულია თვით ელემენტარულ საკიროებათა დაკაყვილენებას შეალიოს თავისი ძალ-ლონე. იქ, სადაც ჯერ კიდევ მოსაპოებელია სამართალი, სკოლა, ეკლესია, ოჯახი და სხვა, ვინდა მოიკლის მათ გაუმჯობესებისათვის და ერის სასარგებლოდ წარმართვისათვის?! ის, რასაც სხვანი აფართოვებენ და ანვითარებენ, ჩვენ იძულებული ვართ თვით მათ ქონაზე უფლება ვეძიოთ. მაგრამ ახლოვდება დრო, როდესაც აქსიომატ დამტკიცდება, მოვა დრო, როდესაც ის, რაც უკვე იმთავითვე უნდა გვექონოდა გველირსება და ინტელიგენციატ შეუღდება პირდაპირ თავის დანიშნულების აღსრულებას. აი მუშინ უნდა გამოჩნდეს იმისი ცოდნა, თუ რავგარი საკიროება გვექონია, რა საშუალებით ივინი უნდა დაკაყვილდენ და რა

გზით უნდა წარემართოს მთელი ერის განვითარება. ჩვენს ინტელიგენციას ცოტად თუ ბევრად შეგნებელი ჰქონდა ის, თუ ჩვენ რა უნდა გვექონოდა, — მომავალში საჭირო იქნება იმისი გათვალისწინება და შეგნება, თუ როგორი უნდა იქნეს; პირველიცა და მეორეც მხოლოდ ხალხში და ხალხიდან შესწავლება, ხოლო ამ კონკრეტულ საჭიროებათა გასაშუქებლად აუცილებელია საერთო ცოდნა და განვითარება. მაგრამ ჩვენ ვერც ხალხთან ვართ დაახლოვებულნი, ვერც სკოლებში, ვერც ოჯახში და მით უმეტეს უმაღლეს სასწავლებლებში პირდაპირის გზით ჩვენ ერის საჭიროებათ ვერ გავცნობით და მასმასაღამე ჩვენთვის ძვირფასია ყოველივე გზა და საშუალება, რომელთა შემწეობითაც ჩვენ შევძლებდით მათ ახლო მივუდგეთ და ჩავაკვირდეთ. თუ ვინც მათაა მოგვადგინდება რამოდენიმე მაგალითი ჩვენი ბრწყინვალე შგონებისა და შწერლებისა რომელნიც თითქმის ასეთივე მდგომარეობაში იყვნენ, მაგრამ მათ ახლაც შევნატრით ენისა და ერის კირ-ფარამის ცოდნას, მაშინ ისიც არ უნდა დავიწყოთ, რომ მათ დროს ჯერ კიდევ არ იყო წარყენილი და გადაგვარებული ქართული ოჯახი; ვე ოჯახი იყო მათთვის დაუფასებელი სკოლაც. ახლა კი... ჩვენი თაობა ამას მოკლებულია.

ერთი უმთავრესი მნიშვნელობათაგანი რუსულ მწერლობისა რუსეთისათვის ის იყო, რომ იგი გამძღვა მე-XX საუკუნემდე აბსოლიუტიზმის უღელქვეშ მკნევისარე სახელმწიფოსათვის აღმზრდელი პოლიტიკურადაც. იგი იყო რუსეთისათვის საპრობაგანდო ტრიბუნაც, მეცნიერების კათედრაც, იგი იყო მისთვის პარლამენტის აგრეთვე ჩვენ, მოკლებულნი ეროვნულ სკოლას, სადაც ენა უნდა შეგვესწავლა, მოკლებულნი თავისუფალ დაწესებულებათ, რომ ლნიც ადგილობრივ საჭიროებათ

უნდა განაგებდენ, ჩვენ იძულებული ვართ სკოლა-სკოლის გარეშე გაეინოთ და ერთი ესეთი სკოლის მხგავსი რამ არის ქურნალი. რაც შეგნება უნივერსიტეტს და „მოღვაწეობას“ საზოგადოებრივ ასპარეზზე, ამას აქ აღარ შეეძებთ, რადგანაც ჩვენი აზრი ამაზე „ისართან“ საბასუხო წერილში შარშან გამოვსტკვით.

ამ მოკლე ხანში დიდი განსაცდელი გამოიარა ჩვენმა ერმა. თუ მართლად მოძრაობა და მხოლოდ მოძრაობა არის ქვეყნის ძალისა და ღონის მიმცემი, და ჩვენ გვწამს რომ ვე ავრეა, მაშინ შეუძლებელია ამ უკანასკნელ წლებს რაიმე კვალი არ დაენია ჩვენი ცხოვრებისათვის. შეუძლებელია რევოლუციის გრივალს ცხოვრების დამაყებელი ჰაერი არ შეენძრია. „დიდს აღმართს დიდი დაღმართი მოსდევს“, დიდს სულთ ალფროთოვანებას, უმწვერვალეს ექსტაზს უღრმესი აპატია მოსდევს მით უმეტეს მაშინ, თუ აუარებელი ენერჯის დახარჯვა ამა- გამოდგა და აუნაზღაურებელი. ჩვენ სულთ ალფროთოვანებას სწორეთ ასეთი აპატია და ღრმა პესიმიზმი მოჰყვა და კიდევაც ჩვენი საზოგადოების საუკეთესო ნაწილში, რაღაც უიმედობა იხატება და სასოწარკვეთილი ძახილი გამოისმის. მართლად ჩვენი აწინდელი მდგომარეობა, ყოველთვის მეტის მდომ კირსუფილს ვერ დააკმაყოფილებს, და საუფუძლიანია ექვი მას გულს უღრმინდეს. მათ თითო-ოროლა მაგალითი ჩვენი დაცემისა თავზარსა სცემს და ძლიერ თამაშ დასკვნასაც არ ერიდებოან. მაგრამ ავი და კაჭგი ძლიერ ახლო მეზობლები არიან და ამ ჯერ კიდევ დაუშოშმინებელ, დაუწყნარებელ ცხოვრების ზღვის უფსკრულში რაღაც ახალი ძალები დაფუფუნებენ. არ ვიცით რამდენად ხანგრძლივი, არ ვიცით რამდენად შეიძლება ამ ძალაზე იმედის დამყარება, მაგრამ ის კი ცხადია, რომ ჩვენს ახალგაზდობაში მისთვის უჩვეულო

შეღმეგონი

ილიას მხე

(გუღმენი მის ხსოვნას).

მე რომ სამშობლოს ვეთხოვებოდი შორი ქვეყნისკენ გზად გამართული, ერთსა ვფიქრობდი, მხოლოდ ერთს ვგრძობდი, რომ აქ მჩრებოდა სული და გული.

ველსა და მინდვრებს, ციცაბო კლდეებს, ქალარით მოხილს თვალ-უწვედნს მთებსა ნაღვლით გავცქერდი... თვალს ვერ ვართმევდი მომზიბლველ არეს, მიდამოებსა.

ყოველი ბუჩქი, ხე და მდნარე გარდამიშლიდა თვალწინ წარსულსა, ხსოვნის სავანე უხვად მაძლევდა შეფიქრთა საზრდოთ ნათქვამ-ნახულსა.

მთა-ბუშმებრაზი ცივი მყინვარი ქვეყანას უტყვად გადმოჰყურებდა;

აზირთებული, მუღამ აფთარი თერგი ბუნებას ახმაურებდა...

სახლვარს მივადექ! დაობლებულსა გულიდან ხშირი ოხვრა მხდებოდა, ცრემლი მხხრობდა... გრძნობით, დუღილით ნაწამებს სუნთქვა მემნელებოდა...

კვალად ჰკენსოდა სამშობლო ძილში, ტანჯვა ჯერაც არ გაჰნელებოდა: მხოლოდ შორიდან ამომავალ მხის ცეცქი ხსივები თავს ევლებოდა!...

გული მიძგერდა... ვიცოდი, ახლა საჭირთველოსი ზედი სწყდებოდა: ან უნდა რიერაეს ძილი ვაეკრთო, ან სამუდამოდ მისძინებოდა...

ჰოი მამულო! ნუთუ არ კმარა, რაც აქამომდე კირს განვიციდილით?! აწ რასლა ელი? „სიცოცხლე გვეყურის!“ ყველგან გაისმის კიდემდე-კიდით!

ღმნა მროველი.

რა ხდება. შორს ქვეყნებში გადახვეწილ ახალგაზღო-
 ბაში თანდათან ილიძეებს ინტერესი უფრო გონიერ ცხო-
 ვრებისადმი, ინტერესი თავის წარსულისა და მომავლი-
 სადმი. სხვადასხვა ქალაქებში არსდებიან პატარა ჯგუ-
 ფები, არსდებიან სამეცნიერო წრეები, ისახება სტუ-
 დენტთა კავშირი, კამათობენ უკვე არსებულ წრეებში,
 კულტურულ-განმანათლებელ თუ ეკონომიურ ინტერეს-
 სების უპირატესობაზე, მსჯელობენ ზეპირადად, თუ
 სოფლების საკურობათა და მდგომარეობის აღწერაზე
 და სხ. და სხ. ასე რომ ამ გაუზომელ სიერცხეზე, საკ-
 მაოდ მრავალ-რიცხოვან სტუდენტობაში გაბნეულია
 ცალ-ცალკე ძალა, ღვივის ინტერესი, იბადებიან და
 ქრებიან ბრწყინვალე იმედები. შეიძლება ესენი ტყის
 უსარგებლო ხეხილი იყვნენ, რომელნიც მხოლოდ ნია-
 დავის სინოკიერის წყალ ობით-და აღმოცენდებიან ხოლ-
 მე. ვინ იცის!... მაგრამ ესლანდები სხვადასხვა ჯიშის
 ხეხილებიც ხომ ამ გარეულ ხეხილებისაგან გამოაკეთა
 ხელოვანმა მებადემ!.. ჰაერშიც აუარებელი ძალა ელექ-
 ტრონისა გაფანტული, რომელსაც ჩვენ ვერ ვაშწნეთ,
 მაგრამ როდესაც მძლავრს სტიქიონს თითქოს მყუდ-
 რობა მოსწყინდება, როდესაც ეს ჩვენი ცოდვილი
 დედა-პიწა ზეცას თეროვან მსხვერპლს აუგზავნის, მა-
 შინ ცაც მრისხანედ მოილუშება, შემოიკრებს უნაპირო
 სიერცხეში გაფანტულ ძალებსა და ქვექა-ქუხილით თავ-
 ზე მებს გვატყის. ვინ იცის, ეგებ აგრეთვე ჩვენი ცხოვ-
 რების ზღვის უფსკრულში გაბნეული ძალებიც რომ შეი-
 კრიბოს, თუ მები არა, ერთი პაწაწა ნაპერწკალი მაინც
 გამოაკრთოს სამშობლოს ამ ჩამოზნელებულ ცაზე...
 რასაკვირველია ჩვენ შორსა ვართ იმ იქედისაგან, რომ
 სამოციტის თქმისა არ იყოს, თუ „დროთა კავშირი დაირ-
 ღვა“, იგი ჩვენ აღვადგინოთ; ჩვენ ნაკლებათ ვცაქს
 იმის იმედი, რომ თვით უძლიერესმა იტელივენიაც

ავტორის უფლება.

დღევანდელი ცხოვრება იმდენათ მდიდარია სხვა-
 და-სხვა საგულისხმიერო მოვლენებით, რომელთაც ასე-
 თუ-ისე განათება სჭირია, რომ დღეს ავტორის უფლე-
 ბაზე წერა-ლაპარაკი ერთის შეხედვით კაცს მეტადაც
 ეხვენება. მაგრამ ეს მხოლოდ ერთის შეხედვით. ნამდი-
 ლათ კი ეს კითხვა არც ისე უმნიშვნელო და მარტი-
 ვია, თან მას დღეს პრაქტიკული მარტივია მნიშვნელობაც
 აქვს, საერთოდ შიდა რუსეთისათვის, და ყველაზე მე-
 ტათ კი განაპირა ქვეყნებისათვის.

მესამე სათათ. ამა წლის 7-ს აპრილს ცოტაოდენი
 ცვლილებით მეორე სათათბიროში შეიტანა ავტო-
 რის უფლების კანონ-პროექტი, რომელიც სახ. საბ-
 ქოში განხილვას შემდეგ კანონათ უნდა იქცეს. ახალ
 კანონს კი დღეი მავნე გავლენა ექნება რუსეთის განა-
 თლების ბედ-იღბალზე.

ამ ფრიად საინტერესო კითხვის მთელი სიმიძე,
 პირველად ყოველისა, როგორც მოსალოდნელი იყო,
 რუსეთის სატახტო ქალაქებში იგრძნეს. თავდაპირვე-

დაიცვას ერის არსებობა, თუ თითონ ერს არ მოეპოვე-
 ბა საკმაო სასიცოცხლო ძალა. ყველა ზემო თქმულს
 მხოლოდ იმიტომ აქვს ჩვენთვის აზრი, რომ ჩვენი ერის
 უკეთესი მომავალი ჩვენთვის აუცილებელი პოსტულა-
 ტია... ჩვენ ჯერ კიდევ გვეჯერა, ჯერ კიდევ არ დაგე-
 კარგია სასოება ამ უკეთესი მომავლისა, ანდა რა აუ-
 ტანელი იქნებოდა სიცოცხლე ადამიანისათვის, რომ
 მას ხვალესი იმედი არ აღფრთოვანებდეს! ამაო იმედიც
 ზომ თავის მოტყუებაა, მაგრამ სანატრელია ისეთი
 მდგომარეობა, როდესაც ვე იმედი რწმენად იქცევა და
 ვე რწმენა კი შეიქმნს შეუღერკელს ენერჯისა და ძლი-
 ერს სულს... დიად, იმ რაღაც ძალებზე მოგახსენებდით:
 „რატომ ეს ძალები არ გამოჩნდე“ იან და არ შეუერთ-
 დებიან მათ, როელიც იხარჯება ამა თუ იმ ასპარეზ-
 ზე“-ო? ირონიულის ღიმილით გვეკათხება მკითხველი.
 ოღონდაც ამ საკითხს ჩვენც ბევრჯერ ჩაუფიქრებიათ,
 მაგრამ ისეთი ახსნა ვერ გვიპოვნია, რომლითაც სხვები
 კი არა ჩვენ თითონ დავკმაყოფილდეთ. მაგრამ ესეც
 კია, რომ მათ არაიან გამოხმაურებია, არაიან
 მოუწყვდენია ხმა იმ საკურობათა ტყიდან, სადაც
 თვით მოწინავენიც ძლივს იგრევენ გზას, და
 ამიტომაც ნუ გიკვირთ რომ ჯგუფი და ჯგუფი სტუ-
 დენტობა ერთად ეპოტენება სხვადასხვა სიმპატიურ
 საქმეს და მასთან ამ საბრადო ჟურნალს. შეიძლება
 ამაოთ ვმზრებოდეთ, შეიძლება ამოსვლის უმაღ ჩვენი
 მზეც ჩავსვენოს, შეიძლება ჩვენ ვსცდებოდეთ დასახე-
 ლებულ ენერჯის გზის გამოხახვაში, მაგრამ დეეცდებ-
 ბოდეთ: შეცდომა გამოცდილებას იძლევა; დეე ხანმოკ-
 ლე იყოს ჩვენი საქმე—ეს წუთიერი სულის აღფრთო-
 ვანება და პატიოსანი შისწრაფებაც ცხოველყოფელია
 ამ ჩენს უფერულს ცხოვრებაში

დად არც აქ აქედენდ ჯეროვან ყურადღებას, მაგრამ
 საკითხმა ადრე დაინტერესა პეტერბურგის¹⁾ და მოსკო-
 ვის „ლიტერატურული საზოგადოება“; ამას მოჰყვა
 ჟურნალ²⁾ გაზეთების³⁾ მწვავე პოლიტიკა, რითაც კით-
 ხვამ საზოგადოების დიდი ყურადღება მიიპყრო.

რა არის ავტორის უფლება?
 ავტორის უფლება არის ლიტერატურულ, მხატვ-
 რულ, თუ მეხიკალურ ნაწარმოებთა გამოცემის და გა-
 ვრცელების ერთნაირი მონაბოლ ა, რომელიც ეკუ-
 თვნია ან თვით შემთხვეულს (ავტორს) ან მისს იური-
 დიულ მოადგილეს.

რუსეთის არსებული კანონმდებლობით ავტორის
 ასეთი უფლება ეკუთვნის მთელ მისს სიცოცხლეში.
 ხოლო მისი სიკვდილის შემდეგ ეს უფლება 50 წლის ვა-
 დათ (სათათბირომ 30 წლის ვადა მიიღო) ეკუთვნის ავტო-
 რის მემკვიდრეს. სხვა და სხვა სახელმწიფოში სხვა და
 სხვა ვადაა დანიშნული მემკვიდრეთათვის.

1) „Б. Докладъ ком.е. СПб. лит. общ. съ. авт. пра-
 вѣ 1908 г.; 2) Русск. богат. № 6 1908 г.; Совр. миръ № 7
 1908 г.; 3) „Слово“ 30 сент. 1908г.; „Н. В.“ 6 сент. 1908 г.

„იღღა ვერ მოკლენ, ხელთა აქეთ ხოცვა ნადირთა მცირეთაო“-ო რომ სთქვა ჩვენმა გენიოსმა იმის არ იყოს რთულ და დიად ჰრობლემების გადაწყვეტას და მათზე ვისმესთან კამათს თუ ვერ ვიკისრებთ, ისიც დიდ რამედ მიგვანია, იმდენად გავვარჯიშდეთ, რომ როდესაც დრო დაგვიდგება, თამამად გამოვეხმაუროთ მათ. ძნელი გზაა გასავლელი, ბევრი შრომაა საჭირო ამ სითამამის დასამსახურებლად, მაგრამ *assiduus longisube labor dura omnia ainit* ბოძი.

† გ. ბ. ლორთქიფანიძე.

I ამ თვეს ქართველმა საზოგადოებამ მიწას მიაბარა ერთი თავისი საუკეთესოთაგანი გულწრფელი, უანგარო, მუყაითი მოღვაწე. ამ უკანასკნელმა წელიწადებში ისეთი მუხი დაგვატეხა თავზე, რომ ჯერ კიდევ გონს სრულათ არ მოსულა ქართველი საზოგადოება. უბედურების მაუწყებელი დევნა დევნას მოსდევს და აი შაბათს 27 ივნისს აბასთუმანიდან შეგვატყობინეს ვ. ბ. ლორთქიფანიძის უღრმო სიკვდილი. განსვენებული მხურვალე და აქტიური მანაწილეობის იღებდა თითქმის ყველა ჩვენს პერიოდიულ ბაპოკემში, რომელთანაც მას იდეური ერთობა ქონდა. იმის მიუხედავად, რომ ავად იყო, ფრიად მძიმე სენი ღრედღებუ აცლიდა ძალღონეს და სამარის კარამდე გიგანტურ ნაბიჯით მიაქანებდა, არც ერთხელ მას თავისი პირადი ინტერესების გულისათვის არ დაუღლია ბრძოლის ასპარეზი და სამშობლო კერას შესწირა თვისი ტანჯული სიცოცხლე, მახვილი გონება, წმინდა გრძნობა და ფაქიზი სიყვარული. მის სიტყვებს შემდეგში

ავტორის უფლებას ხშირათ ლიტერატურულ საკუთრებას ეძახიან; მაგრამ ეს შემეცდარი აზრია. ავტორის უფლება ისეთი **დროებითი** მონაბოლია, როგორც რაიმე ახალი გამოგონების პრივილეგია, რომელიც გამოგონებულს ეძლევა რამოდენიმე წლის ვადით. ასეთი **დროებითი** თვისებით ავტორის უფლება ძირიანათ განსვავდება საერთოთ მთელი კერძო საკუთრების ინსტიტუტისაგან; ამ უკანასკნელს მუდმივი ხასიათი აქვს. თანამედროვე იურისპროდენციის განმარტებით ავტორის უფლება არის *ius sui generis* და არა ლიტერატურული საკუთრება. ამ აზრის არიან რუსეთის ცივილისტები (სასპოვინი, შერშენევიჩი), ამავე აზრით არის გამსჯელებული გერმანიის კანონმდებლობაც. ავტორის უფლებას კერძო საკუთრებისგან კიდევ ის ასხვავებს, რომ პირველში ბლოკით შედის საზოგადოებრივი ელემენტი, რასაც კერძო საკუთრებაში ნაკლებათ ეიბოვით. ავტორი თავდაპირველათ საზოგადო მოღვაწეა. მისი ნაწარმოები საზოგადოების, კოლექტივის ზედგავლენით ნაშრობია და ამიტომ კერძო საკუთრებათ ვერ ჩაითვლება. ავტორის უფლებას თავისი საინტერესო ისტორია აქვს.

ვერ გავიგონებთ გავთვის ფურცლებიდან, მაგრამ ხსოვნა შენი სამარადისო იქნება შენი თანამოაზრეთა გულში, რადგან

„ი თავიდან ამ ბოლომდე
 „სულ სწორი გზით მიმავალი,
 „მოკვდა, ვისაც მოხდელი აქვს
 „სააქაო წმინდა ვაღი“.

შოთა დ-ინი.

ახეყოზე ვიქრი

ღღევანდელი ქართული პრესისი უნიადაგო იდელი მის და უკიდურეს სასოწარკვეთილების მიზეზი.

ანა ერთხელ მოვახდებოდა, შეთხვევად, ჩვენ აწმყოს; ათარებას შესახებ, როგორცისა გრძელი და მასთან ბევრჯერ მისაწყენი ბასი ქართულ პრესისი ფურცლებზე. ზარეუ ვარ არიან მასზე დაზარა და მისი თეორეტიული განხილვა. ბევრ რამ თქმულა; ვიდეუ ბევრს იტყვის მასზე სხვა-დასხვა გვარ მამართლები ადამანი. ვიდეუ ბევრ-გვარად გართესმურებს მას და ათარად ახსნის ღღევანდელ ჩვენ მართანდ ბავშურად; ღღერთავსებულ იდეალისტადან დაწყებული, უკიდურეს სისოწარკვეთილებამდე მიუყვანილ მგრძნობიერ ქარაუყვალის ტანჯული სული.

ახალი და განსკვირვული ანა ეს მოვლენა. რუსეთის ბოლო წლების სხვართ მამართამდე ელვასებრ გაატარა ღღერთავსებელი და ამჟღათ აღსვსე ხალხი უკეთეს მამულისაგან, მაგრამ უღმობამდე რეაქციამ ამავე სისწრაფით სისტეკად დასვა იგი და დააჯავ ძველ კლამორში. სხვართ მერევემ გამანახიზდა ხალხი და თვალთ გადაქდა ახალი არე-მარე გაფართოებულ კადითა-კადით.

ძველ დროში, როცა ლიტერატურა სასახლის გასართობი მასალი იყო, ავტორს (პოეტს არავითარი უფლების დაცვა არ სჭიროდა. რაც უფრო მეტი გავრცელდებოდა მისი თხზულება, მით მეტს სახელს მიუხევედა ხოლმე მას. საშუალო საუკუნონების დასაწყისში არც არისტოკრატის მწერლები იწუხებენ მინცა და მინც თავს ავტორის უფლების დასაცვლათ, რადგან ისინი მატერიალურათ უზრუნველ-ყოფილნი იყვნენ; მათთვის მწერლობა ერთნაირ დროს გატარება იყო.

ბეჭედის გამოგონებამ შესცვალა სურათი: წერა ერთნაირ პროფესიათ გადაიქცა, ნაწერს მკითხველი ბლოკით გაუხნდა. მდიდარ სასახლესთან ერთათ ვლენის უბრალო ქობი და მუშის სახელოსნოც, ელირსა ნაბეჭდ წიგნს. ამ დროიდან ავტორები იწყებენ თავიანთ უფლების დაცვავ ზრუნვას. ხალხს საშოლან გამოსულმა მწერლებმა შექმნეს **დემოკრატიული** ლიტერატურა, რომელმაც მოითხოვა თავისი უფლება. ამიტომაც იყო, რომ მე-XVIII საუკუნის დასაწყისში (1709 წ.) ინგლისის დემოკრატიული ბურჟუაზიის წარმომადგენელი—ვიგიბი ავტორის უფლებას გამოცხადებენ

ცხადია, რომ ამ დროითი სხვა-და-სხვა გვარით ისარგებლებდა რუსეთის იმპერიის სხვა-და-სხვა გვარ შირობებში შიოთი და არა ერთგვარად მოამხადებელი ერთგულება. და სხვც მისდა. ფაჩელებმა, რომლებიც უკეთესად აუყენებ მოამხადებულნი და შირობებიც უფრო სულ უკეთესნი, სელო აბეღის უკეთესი უფლები. სომხის ერმა თავის დაუღალავ და თავი-განსწორულ მომხმის მოსახლეთი ისარგებლდა ასე მომხმეტად და შეახერხა მოსამხადეთი წლებიდან დაწვებული მისი ინსტიტუტ რუსეთის გამხანდგურებელი შილოტავა.

რაც გინდა შირობისტურად შეხედით წარსულ რეოლოგიას, რაც გინდა არ დადებთან და შეხის კაცა წარსულისგან აწმომის შიობდას, არ შიობდება რომ არ ღნაშისი მისში ის დადებთან მისრე, რომ ძველისგან ახალი იმე და რომ სიერით წყობიდან და ხინელეს ხინაღის წინამორბედა მოგვება რიერავი.

რასაკვირველია ამ ახალ დროსაც ერთხარის სარგებლობით ვერ გაზოაყენებენ სხვა-და-სხვა ელემენტები. რუსეთის ინტელიგენციამ აგრძნო დამარცხების უმოაერესი მახეხი და გშირულის ნაბავით დაწყო ვერ კიდევ მოუშინადებელი საღაშო განხალუბის და ცნაღის შეტანა. ფაჩელებმა გარეგნულად ენერგით აწყეს თავისი შინაურ საქმეთა მოწყნარება. შილონითა წამოაყენა თავისი ეროვნულ უფლებათა აუცილებლობა და ჩუქლებითავე გაცნობის შედეგად საშობადო ელტურის ცაღაეერებს სხვა-და-სხვა გვარ სოციალიტათა დაარსებით. არც სომხის ერმა გავლო არადა და არ დასტოვა ბრძოლის ველი. ავა იმე შეუდრეკელ და გასომად ნაბავით მიღის წინ საშობადო ერთი უფლებათა მოსამხადება და დაუგნობებელ ენერგით მუშაბის მისი კულტურულ და კობნომიურ ახლომხიებად. ერთის სიტყვით ცხადია, რომ ბოლო მოძრაობამ რუსეთის დახანრულ ერებს გუყდის საყოთრ უფლებათა მოძრაობის სურვილი. მათორბისებმა, ესტონელებმა, ლატვიებმა, ბელაროსეებმა და სხვა

ტოკრატების წინააღმდეგ. ითხობლი წლის შემდეგ ინტროლის წაბაძეს ამერიკამ და საფრანგეთმა, სადაც ავტორის უფლებების დასაცველათ რევოლიუციონურმა კრებებმა გამოიღვეს თავი.

რუსეთში პირველად 1828 წ. გამოიცა ავტორის შესახებ კანონი, რომელსაც „შემთხვევითი უფლებები“, ეწოდებოდა. ცოტადენი ცვილიებით ეს კანონი დღემდეც არსებობს რუსეთის კანონმდებლობაში. მისი შინაარსი ზემოთ მოვიყვანეთ. იუსტიციის მინისტრის ახალ პროექტს ძველს კანონში საგრძნობელი ცვილიება შეაქვს. ერთ ასეთ ცვილიებათაგანს შეადგენს პროექტის 31—33 მუხლი, რომელიც თარგმნის თავისუფლებას ეხება, არსებული კანონმდებლობა იცავს თარგმნის სრულ თავისუფლებას. დღეს ყველას თავისუფლათ შეუძლია, რომელ ენაზედაც სურს ავტორის დაუკითხავათ სთარგმნოს რა თხზულებაც მას ნებაბეს. ახალი პროექტი ასეთ თავისუფლებას ავიწროებს: რუსეთში გამოცემული თხზულებას ავტორს (სულ ერთია როგორც ვერონებასაც არ უნდა ცკუთუნოდეს იგი) და ავტორვე რუსეთის ქვეშევრდომს, რომელიც იცავს თხზულებას სახლვარ გარჯთ დაბეჭდავს, ეკუთვნის ავტორთე სხვა რომელიმე ენაზე თარგმნის უფლებაც ათის წლის ვა-

უფრო შატარს ერებმა აწყეს ეროვნულ ფიციანობის გამორკვევა.

ქართული ერთი ვერ ახდებოდაც ამ სიერით მომხმარებას. ისიც გამოიხიხლდა და უფრო ბერით, სელ თაღლითისით დაუწყო ტექნის დომხლდავით ანუელ აწმომის და თავის ბუნდოვან მომავალს. ჩვენმა მოთაურებმა მწარედ აგრძნეს ბნებურ გაცნობის უნადავობა. მათაც მოახარეს ქედა უღმობელ ცხოვრების გუყვალ ძალას წინაშე და უფრო საამოდ და მტკიცე გზის ძიება აწყეს თავისი დედაღის მოსამხადებად.

გადაშინვეო ბოლო წლების ქართული შრესის და სხვათ, რომ თითქმის ეყვალ სოციალიტის სისაღის წერალებში დახარკია მხოლოდ ადვოლობრე სკლირიეთას შეხსება, რასაც ამ ბროთე წლის წინად ძიარდა შესუღლიდომ ჩვენ ბრგანთა ფურცლებზე. ბოვორც სხვაგან, ჩვენ შიაც დაინგრა ძველ მტნებთა კემპირიტობის ნათელყოფლობა და ცნობრებით გამოცდილმა კონებამ დაწყო ახალ მტნებთა შექმნა და თავისი მოხსნათ ახალ სავანთ დასახვა.

ძველ, თეორიულ, საერთო ფორმულების უარყოფა და ახალ რეალურ მცნებათა შექმნა, აი დღევანდელ ქართულ საზოგადოებრივ აზრის უმოაერესი დამახასიებელი მხარე

საჭიროა ჩვენ ჭიერებაზე დახარკია, ადვოლობრე ჩვენ სკიათებზე მუშაობა; საჭიროა საქართველოს მოაწყოღის შენენა და მშობიელ საღისს ეკონომიურად ცაღაეერება; საჭიროა ეროვნობის ცაღაეება, ქართულ კულტურის აღორძინება; აი დღეობი, რომელიც დღეს წამოაყენეს თითქმის ეყვალ ჩვენ ბახანთა მოთაურებმა, სოვამ შიარღაბობის გამბედაობით, სოვამ ვი მოხეყულს ვნადავობა.

ქართულ ენაზე განსჯიობრეული ბრგანც ვი დაწარეს საქართველოს რეალურ ბოლოტკიან გასაღობად და ავრედ წაღებულ „სომეხთა“ ვეუთის შესაქმნელად, რომელიც უნ-

ლით. ამისათვის საკმაო, ავტორს თხზულების პირველ გვერდზე, ან წინასიტყვაობაში აღნიშნოს, რომ ის ამ უფლებას თავისთვის იტოვებს ეს უფლება ავტორს ეკარგვის იმ შემთხვევაში, თუ დედანის დაბეჭდვის შემდეგ ხუთ წელში ავტორის ნება დართული თარგმანი არ გამოვიდა, ხოლო რაც შეეება უცხოეთში დაბეჭდილ თხზულებას, რომელიც რუსეთის ქვეშევრდომს არ ეკუთვნის, მისი თავისუფლათ თარგმნა შეიძლება მანამდის, სანამ რუსეთის ბენის (1888 წ.) კონვენციის ხელს არ მოაწერს!

ბერნის კონვენციის *) ძალით თარგმნის უფლებაც ავტორს ეკუთვნის, თუ მისი თხზულება დიბიკუნდა ისეთ ხანელმწიფოს ტერიტორიაზე, რომელსაც ლიტერატურულ კონვენციამ ხელი აქვს მოწერილი; თუნდაც ავტორი ისეთ სახელმწიფოს ქვეშევრდომი იყოს, რომელსაც კონვენციაში წილი არ აქვს. ასე, რომ რუსეთის მწერალს დღესაც შეუძლია თავისი ნაწარმოები გერმანიაში დაბეჭდოს და სანამ ცოცხალია, ავტორის უფლება, როგორც დედანის, ისე თარგმანი-

*) ამ კონვენციამ რე ეოს, ავტორთქმნებოთ, პორტუგალიას, ბოლგარის და აფრიკის წარალ სახელმწიფოთ წილი არ უღვეთ.

და ეს დღეობა დასახულ მიზნის განხორციელებას. მაგრამ, სუბეფეროდ, აქედ ვერ ასრულა ქართულ საქმიანობას თავის ჩვეულებრივად და აუცილებელია სწრაფი რეაქცია. რეალურ ზოგადიანის მუხარაზდრეობის თავშეუფლებას, რომ ამის განხორციელებისთვის უმთავრეს და მდგრად და მუშაობა ხელის უნდა, მაგრამ რადგან თვითონ ვერ შესძლეს ამ ძნელ მოვალეობის ასრულება სხვებს დაუწყეს კვირის და კრიტიკის ქარ-ტყევის გაატარეს უმოქმედობის გამო ქართული სხვა ორგანიზაციები. მოწინააღმდეგე ბუნებრივად მშვიდად და მოკლედ შენიშნა, რომ მაგარი მუშაობა ჩვენ არ შეგვჭირდება ვინაიდან ჩვენ ზომიერად ვართ: არ წარმოვადგენთ.

ამით დასრულდა რეალურ ზოგადიანის დადგენილი მიზანი. უცნობად იყრფილად გადაიტანა მდიდარ გონების მიერ აშენებული ტაძრის, უწყვეტად ჩაქვდა მათ გულში გადგომული ტრეხის ალი, უნდავდებოდა არე-მარის და მტრად განიფანტა დიდებულ მომავლის აქვები.

და განსაკვირვებელია რომ ამ ბავშვებს აღფრთოვანებამ დაჭაბდა დღევანდელ სხვაგვარებაში გაუვლია ზესამაზისა?

აბა დავაფიქრობო, შეთანხმდეს, სომხების დღევანდელ სხვაგვარებაზე ცხოვრებას და ახრის მიმდინარეობას! გაიციან ზოგადიანობა და ფინთა ვითარება და დამერწმუნებ ვერ ნახავ მათში ამგვარ უნადავო ოცნებას და ხეწებურ გულსაკლავ სისოწარვეითობას. ვერ ნახავ და არ ანებობს, რადგან იქ სიტყვას საქმეს შობს და ახალი საქმე ახლას ახრს. რადგან მათში „სიტყვა“ და „საქმე“ გაუფრთხილი დაძინა ახანს. ჩვენში-კი ეს მტრებანი ჯერ კიდევ დედანდადედურ განწყობილებაში იმყოფებიან. აბა მჩვენეთ ქართულად ეწეოთ ნორვეგიულ სოფლის მსწავლეობის ტიპი, რომელიც, მხოლოდ სამშობლო ერის სიყვარულით აღფრთოვანებული რამდენიმე წიგნით და პატარა დაფებით შეიარაღებული დაიარება წელაწიდა თანამეცხეთა თუ ენაწიდა და თოვლით დაძარხულ სოფლებში და მათ ზღვრებებს სამშობლო ერის გულ-

ტურას მის დვიდ შვალთა შორის. აბა მჩვენეთ ჩვენში სომხის ხელის განიფანტად მოდგაწის „კანაპურას“ ტიპი, რომელმაც თოვლი თავისი სიციხეებში შეაღწია სამშობლო ერის სიყვარულს, და რომელმაც მოაზარა მავანდინად სომხის სოფლებში და ერთგულ სამღვრთა გადაცემით და სწავლებით გადავიდა დახვეწულ ერში ნაციონალური გრძობა და თვით-შემეცნება.

ჩვენ ინტელიგენციის მიერ სამშობლო ქვეყნის და მის პარტიების თეორიული უტოლინობა და პრაქტიკულად მომზადებულ მუშათა უქონლობა იმ უმთავრესი მიზეზი ჩვენი პრესის დღევანდელ ბავშურ უნიადაგო იდეალიზმის და უკიდურეს გულსაკლავ სისოწარვეითებისა.

აქ შეეწყვეტა ბაზის და დამკვიდრებელი ჩვენ აქეთის ამ მოკლე განხილვით, რადგან დღევანდელ ჩემი წერადის სტატიის შეადგენს საქმისა: როგორ-და იმეორედ განიხილავს უფლებებს მოძრაობაში ქართველ სტუდენტებს; როგორია მისი დღევანდელი სოფლის კეთილად, რის გაკეთება შეუძლია მის დღეს, და რა გვარად დასწრებას სკაბო მისთვის ჩვენ სხვაგვარების მხრივ.

წვით.

(შემდეგი იქნება).

კატარა ფელეტონი

მსხვილი უფრომხრისა.

შემოსვლა არ დააცალეს... იმ წაბსე მივარდენ: „აბოლონი, აბოლონი რაღა უყავ! არ მოვას! არა?“

ესლა განვიხილოთ, რამდენათ სასარგებლო, თუ საზარალოა თარგმნის თავისუფლების შევიწროებას ერთოთ რუსეთის და განსაკუთრებით ქართული ლიტერატურისთვის. ამ კითხვამ დიდი ხანია რუსეთის საზოგადოება ორ ბანაკათ გაჰყო, ერთი ბანაკი თარგმნის სრული თავისუფლების მომხრეა, მეორე კი მის შევიწროებას მოითხოვს.

რა საბუთები აქვთ თარგმნის თავისუფლების მოწინააღმდეგეთ? პირველი — თარგმნის სრული თავისუფლება ნაქარვე და თან უფარგის თარგმნის ამრავლებს, ასეთმა თარგმანმა (ნატო ჰინკერტონი, შერლოკ-ჰოლმსი) საზოგადოებას ლიტერატურული გემო გაუფუჭა, ზნეობრივად გახრწნა და გონება დაუქლუნვა, მეორე: თარგმნის თავისუფლება დუპავს სამშობლოს ახალგაზრდა ლიტერატურულ ძალებს, გზას უბოჭავს, საკუთარი უნარის განვითარების საშუალებას უსპობს, მესამე აზარალებს თვით რუსეთის მწერლებსაც, რადგან რუსეთში გამოცემულს მათ თხუზულეებს საზღვარგარეთ თავისუფლად სთარგმნიან, რადგან ჩვენ ავტორს იქ უფლების დაცვა არ შეუძლია, *) მეოთხე თარგ-

საც, მის ხელთ იქნება, ხოლო მისი სიკვდილის შემდეგ, მემკვიდრე ასეთ უფლებებს მხოლოდ ათის წლით შეინარჩუნებს. აქედან ცხადია სწინა, რომ, თუ რუსეთი ბერნის კონვენციას მიეზრო, თარგმნის თავისუფლება აქაც მოისპობა. მართალია, სათათბირომ უარპყო ბერნის კონვენციაში მონაწილეობის მიღება, მაგრამ თუ გავისწინებთ, რომ რუსეთი დიდი ხანია დაპირდა გერმანიას, ლიტერატურულ კონვენციაზე ხელს მოვაწერო; თუ გავისწინებთ იმასაც, რომ ესლა რუსეთი უარს ვერ ეტყვის გერმანიას ასეთ დაპირებაზე, რადგან მომავალი სავაჭრო ხელშეკრულების ზოგერთი მუხლი პირდაპირ ამ დაპირებაზეა დამოკიდებული — მაშინ დავიჯერებთ იმ ხმებს, რომელიც დღეს სატახტო ქალაქის გაზეფებშია გავრცელებული. დაბეჯითებით ამბობენ, რომ უკვე მიღებულ კანონპროექტს, მეორეთ წაკითხვის დროს სათათბიროს უმარაგლსობა გააბათილებს მთავრობის ბრძანებითა. თუ ეს არ მოხდა, სახელმწიფო საბჭო მანაც არ გაუშვებს კანონპროექტს. თუ არა და „ძირითად, კანონების“ მე-87 მუხლი ტყუილად ხომ არ არსებობს — განა ამ მუხლის ძალით არ შეუძლიათ ბერნის კონვენციას მიემხრონ! ასე თუ ისე, რუსეთი ახლო მომავალში ბერნის კონვენციაში მონაწილეობას მიიღებს და ამით თარგმნის თავისუფლებას მოსპობს.

*) იხ. Объяен, записка Мин. юст. къ проекту оън авторск. правѣ.

ახლად მოსულმა მოცინარე პირისახით გადაავლო თვალი თავმოყრილს საზოგადოებას და, თითქო პაწაწა ბავშვს ეღერებოდა, ნაზი ღიმილით წარმოსთქვა:

„მოვა, როგორ არა, მოვა, მხოლოდ ცოტათი კი დადივიანებს: საქმე აქვს, ხ-მ იცით!“

იმავე ღიმილით მაგრა ჩამოართვა ყველას ხელი, ყველას მოუალერესა გულში ჩამწვდომ თვალებით, ამოიღო ხელცახოცი, მაგრა მოიწმინდა გაოფლიანებული შუბლი, შედგა ერთ წაშს შუა ოთახში, კიდევ ერთხელ გაუღიმა ყველას და სერთუქის კალთების ფრიალით მივიდა ასლო მდგომ ახალგაზდათა ჯგუფთან.

ნესტორ ცქრიალაშვილი, ორმოცი წლის ქალარა გამორეული კაცი იყო. მაღალი, კარგათ მოყვანილი... ყოველთვის მოცინარე და მასთანვე თითქოს აუარებელ საქმით დატვირთული... ყველას მოყვარული: ბებერ, ჩახავსებულ კონსერვატორ თავადიდან დაწყებული, ბიჭბუკა „ანარქისტამდე“, ყველას მეგობრობდა, ყველას გულს უშლიდა, ია და ვარდათ ეფინებოდა. არავითარი მუღმივი საქმე არ ჰქონდა. ან საღ ეცალა?

საზოგადოებრივი მოვალეობა ძნელია, მეტადრე ჩვენში საცა ისე ცოტაა განათლებული ძალა, ნამდვილი მომუშავე. ღღეში ორ სხდომას მაინც უნდა დასწრებოდა. ვაზაფხულზედ ხომ დრო სრულებით აღარ ჰქონდა. ღვთის წინაშე ყველგან კი ასწრებდა, და ერთ-ორ სიტყვას მაინც იტყოდა. ხშირათ კი უფრო მეტს...

ახლაც პატარა სხდომა ჰქონდა: პოლენტოლოგიის შესასწავლათ არსებდენ ქართულ საზოგადოებას. პატარა, მაგრამ, მკიდროთ შეკავშირებული წრე იყო. აღარ მასსოვს, ვინ იყო მოთავე, ვის მოუვიდა პატარა ამ საზოგადოების დაარსება, მხოლოდ ნესტორმა მკვირცხლაო მოჰკიდა საქმეს ხელი და არ გასულა

მნის თავისუფლების შევიწროებით ნათარგმნი წიგნები გაიფედება“. მაგალითად შევცნია მოჰყავთ, სადაც სენარატიული შეთანხმების შემდეგ 8 წიგნში 6 გაიფედებულა. **)

მივყვეთ კვალდაკვლ ამ ოთხივე მოსაზრებას და ენახოთ, რამდენათ საფუძლიანია ისინი.

სრული ქეშმარიტებაა, რომ ამ უკანასკნელ დროს რუსეთის წიგნის ბაზარმა აურებელი ყოვლად უმსგავსო თარგმანი გამოისროლა. ისიც მართალია, რომ ასეთმა თარგმანმა საგრძნობლათ ავნო მკითხველ საზოგადოებას: გაიხსენოთ, რომ კიევი პინკერტონით და შერლოკ ჰოლმსით. ვატყებულმა გინაზივლებმა და სტუდენტებმა ჯაშუშობა დაისახეს მომავალში იდეალათ. მაგრამ ცუდ თარგმანს ხომ კარგი თარგმანი უნდა ებრძოდეს და არა თარგმნის თავისუფლებას შევიწროება. ვინ არის იმის თავდები, რომ ფირმა-მონოპოლისტი კარგს თარგმანს გამოუშვებს? უცხოელმა მწერლებმა საზოგადოთ რუსული ენა არ იციან, და თავიანთ თხზულებას იმას მიჰყიდიან, ვინც მეტს ფასს გაიღებს,

სულ ორი კვირა, რომ, ახალ საზოგადოების წევრნი უკვე შეიკრიბენ.

აქ იყო პატივცემული პოეტი ლირიკოსი, რომლის ჩანგის ჯღერამ არა ერთხელ ააღელვა ქართველის გული; მევენახეთა საზოგადოების ერთ ერთი წევრი, განთქმული მკერმეტყველი და მეურნეობის კარგად მცოდნე; არქეოლოგი, რომელსაც ორი თვის წინათ ერთი ისეთი ხელთაწერი აღმოჩინა, რომლის ძალითაც ადვილათ მტკიცდებოდა მათე და მეთორმეტე საუკუნეა ქართულ კულტურის სიღაღე.

მონაწილეობას იღებდა აგრეთვე ორი პუბლიცისტი: ერთი კრიტიკოსი, მეორე კიდევ სოციოლოგი. და ერთი საშუსიკო სასწავლებელის მასწავლებელი, მშვენიერი კომპოზიტორი და გარმონისტი. იყო აგრეთვე შედიოდენ დრო-გადასულა გასათხოვარი ქალი და რამდენიმე „ვეჩნი“ სტუდენტი.

კრება 6 საათისთვის იყო დანიშნული. მ-ზედ ძლიეს შეგროვდენ ყველანი, მხოლოდ ახალგაზდა ფილოსოფოს აპალონ ბეჟენტაძეს ელოდებოდენ. აი, ისიც შემოვიდა.

(შემდეგი იქნება)

„ღიმილი“

* * *

როდესაც ზეცა წარბ შექმუხნილი რისხვით, გრიალით მებს ძირს დაუშვებს, მზის სხივებს ბნელი, შავი სუღარა შეუბრალეზლათ ბურუსში გახვევს, ნაზი მთოვარე შიშით, კრძალვით, ღრუბლებში უცებ მიიმალება, მაშინ ქვეყნა მზეს მოკლებული სუსტს და მკრთალ ნათელს დაეძალება.

ან ვისაც რუსეთში მცხოვრებ მეგობარი უჩრჩევს. ვინ არ იცის, რომ დღეს რუსულ ენაზე ბლომათ შიპოვება ისეთი უვარგისი თარგმანი, რომელსაც მაღალფარდოვანი ფირმის ბეველი აკრავს და „სენობილი“ მთარგმნელის რედაქცია სწყალობს. ამ მხრივ თარგმნის კონკურენცია მეტი სასარგებლო იქნება, რადგან თითოეული ახალი მთარგმნელი ეცდება უფრო და უფრო მიუახლოვდეს დედანის ტექსტს. ავიღოთ ის მაგალითი, რომელიც ამ აზრის დასამტკიცებლათ ვ. ვოდოვოზოვს მოჰყავს „რუსკ. ბოგატ.“ № 6-ში (1908 წ.). როდესაც რუსეთში ცენზურას ცოტათი შედავათი მიეცა, რენანის „ცხოვრება იესოსი“ რამოდენიმე სხვა და სხვა გამოცემით დაიბეჭდა; გამოცემა ერთი მეორეს სჯობნის. მაგრამ რა ცუდი იქნება, თუ ვინმე კიდევ შეეცდება და სთარგმნის ამავე წიგნს— შეიძლება ამით მთარგვლებმა მკითხველი დედანს დაუახლოვოს?! ავიღოთ იგივე წიგნი რუსულიდან ქართულათ ნათარგმნი ია ეკალამის მიერ, ვინ არ იცის, რომ ია ეკალამე კარგი სტილისტი, მაგრამ რა ურიგო იქნება, თუ ვინმე ამავე წიგნს თვით დედანიდან სთარგმნის (რა თქმა უნდა, თუ ჩვენს წიგნის ბაზარიც ხელს შეუწყობს ამას). ახლა ავიღოთ მაგალითად ასეთი სამეცნიერო შრომა, როგორც მარ-

**) ბ. А. А. Пшенко. Журн. В. учр. сов. о авт. пра-вн. 1906 г. 13-14 стр. 14.

მაგრამ როდესაც ცა ვილიმებს,
 ნისლსაც გადიყრის ანაზღუდულათ,
 მზეც დიდებულათ ამოპრწყინდება,
 მოვარეც თან მოსდევს განარებულათ,
 მოშინ ქვეყანა მხეს მიაშურებს,
 მკრთალი ნათელი მიივლიწყდება
 და არც კი ახსოვს რაც რომ გადახდა
 ნეტარებისგან მზიარულდება.

შოთა დ—იანი.

პეტერბურგის უნივერსიტეტის ქართულ სამეცნიერო წრის საზაფხულო მუშაობის შესახებ.

პეტერბურგის უნივერსიტეტის ქართული სამეცნიერო წრე შეუდგა საზაფხულო მუშაობას. ქართველ მოსწავლეებს, რომლებიც უკვე იყო აღნიშნული „დროების“ ფურცლებზე, მუშაობენ ბიბლიოგრაფიის შესადგენათ—თითქმის ყველა ყურადღებიანი ბიბლიოგრაფია უკვე შედგენილია; ახლა იგი შეუდგება გაზეთების გადასინჯვას.

საქართველოს სოფლების ეკონომიურ მდგომარეობის გამოსარკვევათ წრემ დაიწყო ანკეტის გამართვა; დაბეჭდა ანკეტის გეგმა და დაუკზანა მსურველთა სხვა დასხვა სოფლებში. წრე აქვე ზაფხულში თფილისში ბეჭდავს მეორე ანკეტის ფურცლებს რუსეთის და საზღვარგარეთელ ქართველ სტუდენტთა ეკონომიურ და სხვა მხარეთა გამოსარკვევათ.

რადგან წრეს ყველა ამისათვის ესპირობოდა ფული, მან გამართა სეირნობა საკონცერტო განყოფილებაში.

ქსის „კაბიტალის“ პირველი ტომია პირველათ ეს თხზულება რუსულ ენაზე გერმანულ ოპატინში სთარგმნა თარგმანი თვით მარქსმა (რომელიც რუსულ ენა იცოდა) პოლონეთში, ამის შემდეგ პ. სტრუვემ გამოუშვა „კაბიტალის“ საკუთარი თარგმანი, ამ უკანასკნელ ხანში კიდევ გამოვიდა ახალი გამოცემა—ბოგდანოვის, ბახაროვის და სტეპანოვის რედაქციით. რაღა თქმა უნდა, რომ თითოეული მთარგმნელი წინა თარგმანში რამე ნაკლს პოვებდა ამ ნაკლის შესასწორებლათ ასეთ მიმე საქმეს კისრულობდა, რა დაკარგა ამათ მეცნიერებამ, ან რუსეთის საზოგადოებამ, ან თვით მარქსმა? სრულიადაც არაფერი.

2. ის მოსაზრება, ვითომ თარგმნის თავისუფლება სამშობლო ორიგინალურ ლიტერატურას ჩაგრავდეს და ამიტომ თარგმნას შევიწროებს სპიროდეს, ერთგვარ პროტექციონიზმს წააგავს და არაფრით არ არის დასაბუთებული: დღეს რუსეთი ჩამორჩა დასავლეთ ევროპას მეცნიერების ყველა დარგში, თარგმნის თავისუფლების შევიწროება ხომ სულ ჩაახშობს რუსეთში ისედაც სულშეხუთულ მეცნიერებს, რომელიც დღეს ნათარგმნი მასალით იკვებება. თარგმნის თავისუფლების აკრძალვა გამოიწვევს დაბალი ხარისხის კომპილიაციას,

ბით და წარმოდგენით ქართულ საზაფხულო თეატრის შენობაში. გამართულ სეირნობის დიახსილისობა იკისრა კნ. ელისაბედ ერეკლეს ასულმა ჯამბაკურ-ორბელიანისამ. შემოსავალი იყო სულ 564 მან. 21 კაპ.—ხარჯი 303 მან. 81 კ. წმინდა შემოსავალი—260 მან. 40 კაპ.

წრის გიმეგობა უღრპეს მადლობას უძღვნის საღამოს დიახსილის კნ. ელისაბედ ერეკლეს ასულს, ჯამბაკურიან-ორბელიანისას და აგრეთვე მთელ საზოგადოებას, რომელმაც შეძლებისდაგვარათ აღმოუჩინა მას დახმარება.

წრის გამგეობა.

როგორ შემუშავდა მენიერული პოზიტივიზმი?

დასავლეთ ევროპის აზროვნებაში რევოლუცია ხდება; შეუბრალებლათ ინგრევიან ძველი, საუკუნოებით შეგებული შექმენებანი და მათ ნანგრევებზე იმართება დიდებული ახალი შენობა ადაიანის ცოდნისა, შენდება ახალი მეცნიერული სოფლებდევლობა. უკვე აიღეს ხელი იმ ამაო ცდაზე, რომ ადამიანის აზროვნებას გადაეხედა ამ ქვეყნის იქითაც, რომელსაც ჩვენ ცდაში ვღებულობთ და რომელიც იმანენტურია შეგნებასთან და ჩაწვდომოდენ ცდის გარეშე არსებულ ცოდნას; უკვე დიმიხვება ყოველივე იმედი, რაღაც ახსავანათ თავის თავათ არსებობისა („существование вещей вне нас“), რომლებიც ვითომ და ჩვენ არსების, ჩვენგან შეგნებადი ქვეყნის ადრდა უნდა არსებოდენ; სუბიექტსა და ობიექტს შორის ჯერღმული ამო-

რომეცსაც ისევ ცუდი ნათარგმნი მასალა სჯობია.

3. ის არგუმენტი, თითქოს თარგმნის თავისუფლებით რუსეთის ავტორებიც ხარალობდენ—სწორეთ რომ არაფერი მოსატანია. ჯერ ერთი, რუსეთის მწერლებში მხოლოდ გამოჩენილ ავტორებს სთარგმნიან საზღვარგარეთ, იმათ აქაც ბლოკათ ეძღვევთ ჰონორარი, ვერაფერი სამართლიანობა იქნება, თუ მათი გულისთვის მთარგმნელების მთელს შტატს (რომელიც მხოლოდ ამით ცხოვრობს) საცხოვრებელი სახსარი მოვლესათ. გარდა ამისა, გამოჩენილი ავტორი ისედაც პოვლობს საშვებებს, თავისი უფლება საზღვარგარედაც დაიცვას; როგორც ზემოთ ვსთქვი, მას შეუძლია თავისი ახალი ნაწარმოები პირველათ საზღვარგარეთ დაბეჭდოს, ამით მისი უფლება უზრუნველყოფილი იქნება-

4. მე-თხე არგუმენტი ყველაზე მეტი ყურადღების ღირსია: თარგმნის თავისუფლების შევიწროება ნათარგმნი წიგნს თუ მართლა გიაფებს (ceteris paribus), მარტო ეს კარა, რომ ასეთ შევიწროებას მარტივად ვუძიროთ; თავისთავათ იგულისხმება, რომ წიგნის ბაზარიც საერთო სამრეწველო ბაზარის კანონს ემორჩილება. ბაზარზე თუ კაბიტალისტს კონკურენტი არა ჰყავს, საქონლის ფასი მატულობს; ასე მოხდება წიგნის ბა-

იგსო—სამუდამოთ მიგიწყებულა შემეცნების ორმბრი-
 ვობა, დუალიზმი. მაგრამ რამდენი მსხვერპლი და შრო-
 მა დასკირდა კაცობრიობას, რომ ამის შეგნებამდი მი-
 სულიყო; რამდენი მძიმე და მოსაზებრებელი შრომა
 იყო საკირო, რომ რამდენიმე საუკუნოების განმავლო-
 ბაში, ბოლოს და ბოლოს შემუშავებულიყო ასე თუ
 ისე მისადები შეხედულება იმ საკირობოროტო და დიდ-
 მნიშვნელოვან საკითხზე, როგორცაა საკითხი ჩვენს
 გარშემო არსებულ ქვეყნის სინამდვილისა. (o real-
 nosti mira)

* *

ქვეყნიერების ორგვარობის იდეა თითქოს ადამიან-
 ის ბუნებაში ჩანერგული. მხედველობაში რომ არ მი-
 ვიღოთ ხანა ანთროპომორფიზმისა, როდესაც ეს იდეა
 ასეთ მოუხეშავ ფორმას იღებს, როდესაც ყოველ მო-
 ვლენაში ადამიანი რაღაც უხეანესის ნების განხორ-
 ცივლებასა ჰხედავს, რომელსაც ადამიანის თვისებას აწერს,
 თავი რომ დავანებოთ ქრისტიანობასაც, რომელიც
 ითვისებს ამ მოუხეშავ, გულ-უბრყვილო ანთროპომორ-
 ფიზმს, მხოლოდ უფრო გამშვენიერებულ და აბსტრაქ-
 ტულ ფორმით, აგრეთვე სქოლასტიურ პერიოდს, როდესაც
 სწავლულნი გატაცებული იყენ რაღაც არსების, რა-
 ლაც არა ამ ქვეყნიური არის ძიებთი და საღეთო წიგ-
 ნებში იმას არა ჰხედავენ რაც ეწერა, არამედ რაღაც
 სხვას, ერთი სიტყვით, რომ ყურადღება არ მივაქციოთ
 ყოველივე ამას,—მე დავასახელებ მთელს დიდებულ რიგს
 დიდებულ მოაზრეთა—დეკარტს, სპინოზას, ლეიბნიცს,
 გეინდიკს და სხ., რომლებმაც მთელი ეპოქა შექმნეს,
 და რომელნიც ცდილობდნ თავისი მძლავრი აზროვნე-
 ბის და უებრო ლოლიკის შემწვობით, დასკვნითა და
 ცნებათა განხილვით, მიეღწიათ ნამდვილ ცოდნამდე.
 შევეგნოთ არსებულას გადაღმა ქვეყანა. ისინი ამტი-

ზარზედაც, თუ თარგმნის უფლება მხოლოდ ერთ რა-
 მელნივე გამოცემელს ჩაუვარდა ხელში; წიგნის ბაზარ-
 ზე მხოლოდ ეს გაბატონდება და თარგმანის ფასს ას-
 წევს, მაგალითებ-სთვის შორს ნუ წავალთ; ავიღოთ
 რუსული ორიგინალური ნაწარმოები სანამაბუშკინის
 თხუზულებათა გამოცემის უფლება განსაზღვრულ ფირ-
 მას ეკუთნოდა, ერთ ტომათ შეკრული პუშკინი თუმა-
 ნი (10 მ.) ღირდა. 1887 წელს პუშკინის თხუზულება-
 ზე ავტორის უფლებას ვადა გაუთავდა და წიგნიც ია-
 ვნათ გამოიცა—ეხლა პუშკინი 1 მ. 50 კ. ღირს. *) სა-
 ნამ ლერმანტოვის თხუზულება (1891 წლამდე) გლა-
 ზუნოვს ეკუთვნოდა—წიგნი 5 მანეთი ღირდა; ეხლა
 კი ერთ მანეთად ფასობს. იგვევ თქმის გოგოლის და
 ჟუკოვსკის თხუზულებებზედაც, სამაგიეროთ ნეკრასო-
 ვი დღეს ხუთი მანეთი ღირს, რადგან მის მემკვიდრეთ
 ვეტორის უფლების ვადა ჯერეც არ გათავებიათ. რო-
 გორც ვხედავთ რუსეთის კლასიკურ ნაწარმოებთა თა-
 ვისუფალი გამოცემა წიგნს დიდათ აიაფებს, ასე მოხ-

(*) მაიუფებულ მაპოცემას აუარებელი ხალხი დაეწაფა. ერ-
 თი დღის განმავლობაში მარტო სუფოკრინის წიგნის მალაზიამ
 15 ათასი ეგზემპლარი გაჰყიდა.

ცებდენ, რომ გონება ბუნებისაგან მინიქებული თვისებაა
 და მხოლოდ იგია სწორი ცოდნას წყარო; იმათ სწამ-
 ჯათ რომ ჩვენს არსებაში იდეა თვით ღვთისგან ჩანერ-
 გილია და ჩვენს სულსში აღბეჭდილიო, ისინი იმ ფსი-
 ხოლოკიურ დუალიზმის ვაგლენის ქვეშ იმყოფებოდნენ,
 რომელიც განვითარდა ქრისტიანულ სოფლმხედველო-
 ბაში; ეს უკანასკნელი კი მატერიას უტყუროდა, რო-
 გორც უსრულს, მკვდარს, უფორმო მასსას და სული
 კი მაინდა მატერიის და სიცოცხლის ქეშპირიტ მატა-
 რებლათ; რაციონალისტებმა მთელი თვისება გრძობი-
 სა, შეგნებისა და აზროვნებისა მხოლოდ ამ სულს მია-
 კუთნეს, ხორცი კი მინეული იყო სულის არა სასურველ
 საწყოფათ, მის საპრობილეთ.

* *

ამგვარ ფილოსოფიისთან, ადამიანის ამგვარ აზ-
 როვნებასთან ერთად, ბუნების მეტყველება ვითარ-
 დებოდა, მისი მოწინააღმდეგე ფილოსოფია. ემ-
 პირიზმი. ეს უკანასკნელი აზროვნება ამტიკებ-
 და რომ ყოველივე ჩვენი ცოდნა მხოლოდ ცდაში მი-
 იღება და ჩვენი სული, ამ ცდის გარეშე, მხოლოდ
 tabula rasa, დაუწერელი წმინდა ფიცარია და ჩვენ ღვთი-
 საგან არავითარი იდეები არა გვაქვს მონიქებულიო.
 ამრიგათ შედგა ორი ერთი მეორის მოწინააღმდეგე,
 ერთი მეორის უარყოფელი ფილოსოფიური მიმდინა-
 რეობა და ადამიანის აზროვნებას წარმოუდგა საკითხი
 ყოფნისა თუ არ ყოფნისა. ფილოსოფია იძულებული
 იყო ან ხელი აეღო ქეშპირიტების ძიებაზე, იარღი
 დაეჭრა და უპირო პესიმიზმს მისცოდა. ან არა და
 უნდა თავი დაეხწია ამ ძნელ მღვამარეობიდან. მხო-

დებ ნათარგმნი წიგნის შესახებაც. შევეციის მაგალითი
 (სტეპერატულს ხელშეკრულების შედეგ 8 ნათარგმნი
 წიგნში 6 გაიაფდა); ვერაფერი დამამტიკებელი საბუ-
 თია, რადგან არ ვიცით, თუ რამდენათ გაიაფდა **საერ-
 თო** წიგნი შევეციაში ლიტერატურულ ხელშეკრულო-
 ბის შემდეგ. ამ კითხვის შესახებ სტატისტიკური ცნო-
 ბა არსად არ მოიპოვება; 8 წიგნიდან 6 წიგნის გაია-
 ფება არ გვაძლევს უფლებას აქედან რაიმე დასკვნა გა-
 მოვიყვანოთ.

ყველა ზემოთ მოყვანილ მოსაზრებებს ისიც მივე-
 მატოთ, რომ თარგმნის თავისუფლების აკრძალვა ბევრს
 სრულიად მოუსაბოს თარგმნის საშუალებას: ვარდა იმი-
 სა, რომ ავტორს ჰონორარი უნდა, ზოგჯერ მისი შოფ-
 ნა, ან მისამართის ვაგებაც არ არის ადვილი საქმე, შო-
 რეულ ავტორთან მიწერ-მოწერა ბევრ დროს მოითხოვს
 და ზოგიერთ მთარგმნელს ყველა ეს დამაბრკოლებელი
 პირობები სრულიად ხელს ააღებინებს თარგმნაზე.

თუ თარგმნის უფლებაც ავტორს შერჩა, მოსა-
 ლოდნელია, რომ ზოგიერთი წიგნის თარგმნის ნებას
 თვით ავტორი არ მისცემს მთარგმნელს. მაგალითი:
 დღეს მირბოს პატარა ნოველები რუსულიდან ქართულ
 ენაზე ითარგმნება. მართალია, თარგმანი თარგმნიდან წი-

ლოდ კანტმა მიუთითა ფილოსოფიას ახალ გზისაკენ მაგრამ ეს გზაც არ გამოდგა შეუმცდარი.

* *

კანტმა მოინდომა შემეცნების თეორიის შემუშავება და ამ ორ მოწინააღმდეგე ფილოსოფიურ მიმართულებათა შერევა. მან მოინდომა ორივე მიმართულებისათვის თავისი მიეწყო და შემეცნების შედგენაში ადგილი დაეთმო ორივე ფაქტორს—ფაქტორს ფორმალურს—სუბიექტს, რომელიც შემამცნებელ სულის თვისებისაგან წარმოსდგებოდა, და ფაქტორს მატერიალურს ობიექტს, რომელიც წარმოსდგებოდა ჩვენ გარშემოაშთა შთაბეჭდილებიდან. ერთი მხრით კანტმა უარყო შემეცნების ორმხრივობა მისი მოუხეშავი ფორმით და დამატკიცა რომ არ არსებობს არავითარი გარშემოაშთა გარეშე თავიდანვე მინიჭებული ცოდნა, იგი ამით მიუახლოვდა ემპირიზმს; მაგრამ მეორე მხრით იგი გარშობას მიაწერდა პასიურ თვისებას შთაბეჭდილებათა მიღებისა და გონებას კი ამ უსახო მასალის თავის ფორმის მიცემაში აქტიურს და ამით აგი მიუახლოვდა რაციონალიზმს. ამრიგად გენიალურმა კანტმა დიდი დეწლი დასდო კაცობრიობას აზროვნებისათვის სწორი კალაპოტის აღმოჩენით, მაგრამ მან საბოლოოთ მანც ვერ დააღწია თავი სამყაროზე ორმხრივ შეხედულებას, მანც ვერ აშორდა დუალიზმს. ერთი მთელი შემეცნება მან დაჰყო ორ ნაწილად—მატერიალ და შემეცნების ფორმად; მარტოდენ ის სიტყვიერი ფორმა, რომლითაც ჩვენ ჩვენს შთაბეჭდილებათ ემოსავთ. მან ლოღიკურათ თვით შემეცნების მატერიიდან განაცალკევა და ერთი მჟორეს დაუპირდაპირა, როგორც სხვადასხვა გვარი ფაქტორები ცოდნისა. კიდევ მეტი, თუმცა კანტმა თავისი შეხედ-

ნაღმდეგ ბევრი რამ ითქმის, მაგრამ სულ არარაობას ცალღელა ხარი სჯობია: ავიღოთ თუნდაც იბენის თხზულებანი, რომელნიც ქართულათ რუსულიდანაა ნათარგმნი. ესთქვათ, ახალი პროექტი დაკანონდა. მაშინ ქართველმა მთარგმნელმა პირდაპირ მიიბოს უნდა მიმართოს, მას უნდა სთხოვოს თარგმნის ნებართვა. თუ მთარგმნელმა ფრანგული ენა არ იცის, მწერალი მას არ ანდობს არავის ნაწარმოებს გადასათარგმნათ. ასე მოხდება იბენის თხზულებების შესახებაც.

ყველა ამისა გარდა, თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ დღეს მთარგმნელი ისედაც არ არის მატერიალურათ უზრუნველ ყოფილი, იყვლიფება მადგაუშამდარი გამომცემლისაგან, რომ რუსეთში აქამდისაც არ მოიპოვება საშუალო მწერლების ინტერესების დამცველი საზოგადოება, ნათლათ დეინახათ, რომ თარგმნის თავისუფლების შევიწოება ლიტერატურულ წვრილ მუშაქს აენებს და არ არგებს. როცა გამოცემლის ხარჯს, გარდა არსებული ხარჯისა, ავტორის ჰონორარიც, ზედ დაერთვის, მაშინ ან წიგნი უნდა გაძვირდეს, ან მთარგმნელს უნდა მოაკლდეს გასამრჯელო. ეს თავის თავათ ცხადია მაშინ ვის არგებს ახალი კანონი? გამომცემელს და მესტამბეს. ვის დაზარალებს ყველაზე მეტად მკით-

დულებით დაამტკიცა ტრანსცენდენტური, ცდის გარეშე არსებულ ქვეყნის შეგნების შეუძლებლობა, მაგრამ მან განამტკიცა სნიფთიერებათა თავის თავათ არსებობის ცნება; თითონაც სწავდა იგი როგორც, რალაც ყოველს დროსა და გარემოების გარეშე არსებული და, რა გასაკვირველია ამის შემდეგ, რომ ჩვენს გარშემო არსებულ ქვეყნიერებაზე ორმხრივი შეხედულება ჯერ კიდევ არსებობს თანამედროვე აზროვნებაში.

* *

დადა XIX საუკუნე, მეცნიერულ აზროვნებას შეეძინა ისეთი ძალები, როგორც ლასლასი, ვაუსსი, ვოლტი, დევი, ბერტოლე, ბიშა, კიუვე, ლამარკი და სხ. ბუნებისმეტყველება საოცრად განვითარდა და მეცნიერებამ გამოარკვია, რომ ცდაში მიღებული მოვლენანი სრულებით ეწინააღმდეგებოან აზროვნების ელემენტარულ დასკვნასაც კი, და გამოინდა რაციონალიზმის მთელი შეცდომა, ვითომ ცდის გარეშე შეიძლებოდეს მარტოდენ აზროვნების შემწეობით შევიგნოთ თითქმის თვით სუბრანატურალური ქვეყანაც, გამართლდა იუმის სიტყვები, როდესაც იგი ირონიულათ ასწავლის თავის მოწინააღმდეგებს, რომ თვით „აღამი, რომლის აზროვნებაც, ამბობენ, სრული იყოვო, წყლის ორი თვისებიდან—გამჭვირვალობიდან და სითხიდან ვერ დასკვნიდა, რომ იგი წყალში დაიხრჩობა“. მეცნიერება რაციონალურისაგან ხდება უკვე სრულიად ემპირიული; იგი ცდილობს მხოლოდ თითოეულ მოვლენაშესწავლას, რომ ბოლოს შეიგნოს მთელი სამყარო; მუშავდება დევიზი „ვისწავლოთ ბუნებისაგან“.

* *

მაგრამ გადასცემატკიცულ მეცნიერების ახალ დევიზთან, მის მისწრაფებასთან ახალი მოთხოვნილე-

ხველს საზოგადოებას, მეცნიერებას და მთარგმნელებს. ყველაზე მეტათ ახალი კანონი განაპირა ქვეყნების ლიტერატურას დაზარალებს: ავიღოთ მაგალითათ ქართული ჟურნალ-გაზეთობა, რომელიც დღეს ზღომათ სარგებლობს ნათარგმნი მასალით. ჩხოვის, გორკის და ანდრეევის მოკლე მოთხრობები უმრავლესათ ჟურნალ-გაზეთების ფელეტონებათ დაიბეჭდება, და ამ გზით ქართველი საზოგადოება თავის დროზე გაეცნო რუსეთის სახელ განთქმულ მწერლებს. დღეს ქართულ ჟურნალ-გაზეთების ისედაც მძიმე პირობებს ახალი შემავიწროებელი პირობა ემატება—ავტორის ნებართვის აღება და მისი გონორარი. ნებართვისათვის, მაგალითად, გორკის ხმელთა შუა ზღვის კუნძულ კაპრზე უნდა მიმართოს, ხოლო ანდრეევი—ფილიანდაში. ესთქვათ, გორკიმ ან ანდრეევათავიანთი ახალი თხზულებების თარგმნის უფლება რომელიმე გეგმანელ ფირმას მიჰყდეს, იმ შემთხვევაში ქართველმა მთარგმნელმა (ავტორისაგან უარის მიღებას შემდეგ) გერმანელ ფირმას უნდა მიმართოს ნებართვისათვის. მეტე ვინ იცის, როდის მოუვა ნებართვა! რა ჰქნას ასეთ შემთხვევაში გახტმა, ან ჟურნალმა, თუ ორიგინალური მასლა არ ყოფნის? ძველ წიგნებში და

ბაც იბადებოდა. საჭირო იყო ცდის შემწვობით დაგროვებული აუარებელი ფაქტების კოორდინაცია, საჭირო იყო მათი ასე თუ ისე ახსნა და მათი სისტემატიური გაერთიანება. აქ კი ფაქტების თეორიულათ გადამუშავების დროს, ისევ გამოჩნდა ძველი ორმხრივი შეხედულება—ხილულ და შესავნებელ ქვეყანასთან ერთათ მეცნიერება ქმნის მეორეს, უხილავს და შეუგნებელს; ქვეყანას ეთერისას, ატომებისას და მათ მოძრაობისას. თანდათან ცოცხლდება ძველი მეტაფიზიკა, მხოლოდ უფრო მტკიცე ნადავზე. ქვეყნიერება ორ ნაწილად იყოფა—ერთი მხრითი ნაკლები (?) რეალური, რომელსაც ჩვენ ვიგნებთ ყველა მის თვისებებით, და მეორე მხრით უფრო (?) რეალური, რომელიც მოკლებულია ყოველს თვისებას და მხოლოდ ეთერის და ატომების მექანიურ მოძრაობაში მდგომარეობს. მექანიურ მოვლენათა ობიექტიურ ქვეყნისა და არსებობის სუბიექტიურ მხარის, ფსიხიკის შორის ისევ გაჩნდა გაღუვალი ჯურღმული.

ეს უკნასკნელი მიჩნეულია, დღეს, როგორც აუხსნელი მეცნიერებისაგან.

*
*
*

მეცნიერება მიუბრუნდა მეორე უფრო სახიფათო და უტოპიურ მიზანს; მას სურს გამოარკვიოს ნამდვილი არსება მეორე ქვეყნისა, რომელიც ერთგვარ მატერიისაგან შესდგება და რომელიც ამ ქვეყნის გადაღმა არსებობს, მაგრამ ასეთი მისწრაფება მეცნიერებაში უნაყოფო გამოდგა. ჰელმპოლცმა თავის სახელგანთქმულ ფეორიაში, იმის მტკიცება დაიწყო, რომ ჩვენ შეგვიძლია შევიგნოთ არა თვით არსება, არამედ მხოლოდ ნივთიერებათა განწყობილება; იდეალისტურმა თეორიამ კი უფრო შორს გადააბიჯა და გვიჩვენებს ხელი ავიღოთ ტრანსცენდენტალურ ქვეყნის შეგნებაზე. მისთვისაც თვით მეცნიერება მხოლოდ კანონთა უბრალო გამოხატულებაა. მეცნიერების როლი სრულად გაუქმდა.

ჟურნალ-გაზეთებშიც ბევრი მოიპოვება ისეთი მასალა (რომელზედაც ავტორს უფლება უკვე დაეკარგა), რომ გაზეთებს გამოადგესო—ამბობს მინისტრი თავის მოხსენებაში (объяен. вапшка м. ю. онъ авт. правахъ“ стр. 30). რჩევაც ასეთი უნდა!

ბოლოს ისიც უნდა ვთქვათ, რომ ახალი პროექტი პროზის ვალექსისათვის ავტორის ნებართვას თხოულობს. ასე; რომ, თუ ვისმეს რაიმე წაითხულ წიგნის შემდეგ მუხამ წყალობა მოუვლინა - (პოეტი) ვერ ისარგებლებს ამით, სანამ ავტორის ნებართვას არ მიიღებს. (რა თქმა უნდა, თუ სურს, რომ შრომამ უბრალოთ არ ჩაუაროს).

როგორც ვხედავთ ახალი კანონის 31—33 მუხლი სახალხო განათლების წინააღმდეგ ვალაშქრებაა. ამიტომ ყველაზე საკვირველი ის არის, რომ მას პროგრესული ლიტერატორთა შორისაც ჰყავს დაძველები (იხ. „Слово“ 18 ივ. 1908 წ. ფილოსოფივი).

ლიად გაქარწყლდა, მან გზა დაქარგა, ადამიანის აზროვნება უფსკრულს გადაჰყურებს და აი აქ განსმა სასოწარკვეთილი მოწოდება: „უკან კანტისაკენ“-ო. ერთად ერთი სა-მედო საშუალება მხოლოდ ის დარჩა, რომ გავლილი გზა გადაეთვლიერებიათ; საქმე გაიჩარხა და შეუდგნენ შემეცნების ძირითად დუალიზმის ანალიზს; საჭირო შეიქნა მექანიურ მოვლენათა განცალკევება იმ მოვლენათაგან, რომელნიც მხოლოდ თავის ვითარებით შეიგნებიან (качественными) ერთი სიტყვით აუცილებელი გახდა შეფასება ემპირიული მეთოდით შემეცნების თეორიისა თვით კანტიდან. დაიწყო ყველა ღირებულებათა შეფასება და ამგვარათ დამყარდა ის ახალი მიმართულება ფილოსოფიაში, რომელსაც ეწოდება მეცნიერული პოზიტივიზმი, ან ემპირიო-კრიტიციზმი, რომელიც ისეთ მეცნიერებთანაა დაკავშირებული, როგორც ავენარიუსი, მახი, ჰუანკარე, დიუჰემი და სხვა და რომელსაც ჯერ კიდევ არ დაუსრულებია თავისი დიდებული მისისა.

ს. პეტერბურგი 1909 წ. ი. გი—ლი.

Н. Маршъ. Основные таблицы къ грамматикѣ древне-грузинскаго языка съ предварительнымъ сообщениемъ о родствѣ грузинскаго языка съ семитическими.

(С.-Петербургъ, 1908 г.)

ბ. მარტი. ძველი—ქართული ენის გრამატიკის ძირითადი ცხრილები და წინასწარი მოხსენება ქართულის სემურ ენებთან ნათესაობის შესახებ.

(ს.-პეტერბურბი 1908 წ.)

კასულ წელს ენათმეცნიერებას ერთი ახალი აღმოჩენა შეეძინა; ზრფეისონამ ნ. მარშმა შეშადსახელებულა თავისი შრომა გამოაქვეყნა, სადაც ას ამტკიცებს, რომ ქარ-

ახალი კანონ-პროექტი სხვა მხრივაც არის საინტერესო, მაგრამ წერილია უიმისილად გაქიანურდა, თან დღეს საჭირო-ბოროტო მნიშვნელობა მხოლოდ თარგმნის თავისუფლებას აქვს—მეც ამიტომ აქ მხოლოდ ეს კითხვა განვიხილევ. და თუ ეს კითხვა ქართველ საზოგადოებაშიც გამოიწვევს ისეთ ინტერესს, როგორც მან რუსეთის ლიტერატორთა შორის გამოიწვია—იმ შემთხვევაში დიდის სიამოვნებით ხელ-ახლა დაუბრუნდებით მას.

ს.-პეტერბურბი 26 აპრილი 1909 წ. დ. კალ—შვილი.

თული სემურ ენების მონათესავეა. ჩვენი აზრით, პროფესორი პარის შრამს იმდენად სიფუძვლიანია, რომ ის ამ სიგანზე დადა ხნადგანვე უნაყოფო კამათს და ერთი შეიარის მოწინააღმდეგე თეორიებს ბოლოს მოაუღებს¹⁾.

საკუთრად ქართული ენის უარდა—პრ. მარის გამოკვლევით—სემურ ენათა მონათესავე არიან ქარგელის თანამომე ენება—იგურული (მეგრულ-ლაზურა) და სვანური და დღეს უკვე შეკვდრა ენება, მ.გ., სუხურა (ოლაშურა)—ღურსმულ წარწერებში დაცულია—და ძველი სამხეთის არა—აროული ენა, რომლის ნაშთები დღევანდელ სამხურ ენაშიც ულამთ მოაბოვება; მათგანვე იმისა, რომ სამხურმა ენამ არაილების სამხეთში მიგრაციის შემდეგ დადი ცვლილება გამოისცადა. მგრამ უკვდავ ამ ენებში ბევრი ისეთი რამ არის, რაც მათ და სემურ ენებს ერთა შეიარისკაც აშორებს; ამიტომ პრ. მარის მათ „ინფორტურა“ შტოს ენებს უწოდებს, „სემურა“ შტოს ენებისგან განსხვავდა. ამ დროს, როდესაც სემურ ენები ურთავით შორის დავიძლი ძმობა, სემურა შტო და აფიკურა კი მხოლოდ ბიძაშვილებია. ქართული ენა მთელი აფიკურა შტოს ენების დამახსიათებელი წარმომადგენელია.

ქართულის სემურ ენებთან ნათესაობის პრ. მარის ხსატავს სმ სხვაგვად დებულებაში: 1. „ქართული ენის ფონეტიკა აბობს ის თავისი შრომის მე—2-რე კვ.—სემურ ენების ფონეტიკას მონათესავეა. სხვათა შორის ქართული ენა, სემურ ენების მხგავსად, წარმოადგენს რა თანხმობანთა მეტას მეტ განვითარებას, მათთან ერთათ შეიარის ხორხის მიერის ხმების სამადდრეს და მრავალფეროვნებას. აქვს რა სემურა ხმის ც(კ)მგზავსა, როგორც ეს ძველით მკურათ გამოათქმად, ის მათი მოხარება ხმების უმოფრეს და მსხსიათებელ კანონებშიც, მ.გ. სსსსს და კობლისძობით ხმების ხორხისმერთ გარდაქმნაში როგორც გ—წ-ს ც—ქ-თ გარდაქმნა და სს... ქართული ხმობანთა სისტემაშიც სემურთ ენების მოხარება; ქართულშიც ძირითად ხმობანთა სსმა მარტავა ხმობანთა ც(კ)მგზავსა და განსხვავდურად მორბობაში ხსხგვანხმობანთ სსხმართ რთლი თანხმობანთა ე და წ 2. მონინიბადურთ ნათესაობა მორფოლოგიაში აქვს დანა სსსს, რომ ქართულში ხმობანთა ეთამოლოგაურ კატეგორიათა მხგუნებელი არიან, ხოლო რაც ძირებს შეეკება, ისინა, როგორც სემურ ენებში, მარტო თანხმობანთაგან შესდგებან. სემურ ენების მგსავად, ქართული ენა მორფოლოგიაში სარტებლობს არა მარტო ჩასართით (სუფიქსი), არამეც თავსართითაც (პრეფიქსი).

3. სიტუაციისძირებში ქართულ ენას ანათესავეებს სემურ ენებთან ის უმოფრესა დებულებაც, რომ ძირებდა მარტო თანხმობანთა და ის დამახსიათებელი მოგლებიც, რომ ქართული ძირები სსსსობანთ ან აშვანთად ორსსობანთა²⁾.

ქართული ენის სემურ ენებთან ნათესაობა მარტო ამ თეორული დებულებებით როდი განსხვავდება, ის—არ. მარის გამოკვლევით—თავით ციცხვადი მატალით-

ბით რეალებითაც მტკიცდება. მ.გ., ქართული ძირების სემურ ძირებთან ნათესაობას შესემ დებულებაში გამოხატულ მონინიბადურ მოგლებთან გარდა ისიც ამტკიცებს, რომ ქართულს და სემურ ენებში დღესაც ბევრა სერთო ძირთა მოაბოვება; არ. მარამ უკვე ათასზე მეტი ისეთი სერთო ძირთა მოახსა. მორფოლოგიაში ასეთვე რეალურ ნათესაობას ქართულს და სემურ ენების შორის მოწმობს ის გარემობა, რომ ქართულში არა მარტო სსმა ძირითადა ბრუნვას, როგორც, მ.გ., არაბულში, არამედ ამ ბრუნვების დამახსიათებელი ხმობანთა ერთა და იგაფავ: სსხვადობ. „ი“ (სუ—დს წარმომადგარბ), მ.გ. „კაცო, ქავა“ (* კაცუ, ქავუ); ნათ. „ი“ (პარეგლოფილი), მ.გ. „კაც-ის, ქავ-ის და შივ. „ს“; მ.გ. „კაცს, ქავ-ს“ („ს“ ამ შემთხვევაში=„სს“, როგორც ეს სოგაერთ სიტყვაში დარჩენილია: ურთავითის=ურთავითის; ძირს=ძირის; ავჯილს=ავჯილს და სს.) აგრეთვე თანხმობანთა „სს“, რომელიც ქართულში ანთ თუ ამ ბრუნვას ბოლოდან ხურავს, უდრის აშვე დანაშულებების სემურ „ჰ“. აშვე დანაშულებების სხვა თანხმობანთა, მ.გ. „ნ“ არაბულში (ნუნია), „მ“ ებრაულში (მახია) „უ“ სსირულში ქართულმც შეიარჩუნა, მ.გ. კაც მს.ნ“, მანამ და ნ“—ი„მ“, ცოცხლი„უ“, კვლავ„უ“ და სს... აგრეთვე, როგორც სემურ ენებში, ქართულშიც ვნებთითა გვარის მიმდობის ორი ფორმა, ამ ფორმების დამახსიათებელი ხმობანთა იქაც და აქაც ერთნობა, სსხვადობ „უ“ და „ი“, მ.გ. „კურული, ქინალი“ და სს...

გარდა ამისა ქართული ენა მორფოლოგიაში არა მარტო სარტებლობს, როგორც სემურ ენებთა, თავსართული (პრეფიქურთა) სიტუეის წარმობით, არამედ ამ წარმობის სწავლებით აფიკურთ ურთავითა, მ.გ. „სს... სს... სს...“ თან ერთათ, ან ცალკე მიმდობანთ და მოქმედ ხართა სსხვლების წარმობის დროს („მ“ წერალი, „მ“ დგვარი, „მ“ სუელი, „მ“ სუელი და სს...).

აი მოგვით პრ. მარის ახალი თეორიის დედა-აზრთა ქართული ენის სემურ ენებთან ნათესაობის შესახებ. ახლავალი თავით ცხრდების გაცხვავლათ. I ცხრდლი მონათესაველთა ქართული ან-ბანი (ხეცურთა და მხედრული); სსობის სსხვლწობა; მათი გამოთქმს; ტრანსკრიბანთა; რიცხვითი მნიშვნლობა და სამხურ ასობთან შედარება; აშვე ცხრდლი მონათესაველთა ქართული ქორნობანთა I, 2 და 3 ცივლის დასწვის (781, 2312, 1843 წ.); II ცხრდლი მონათესაველთა ქარგვანი სიტუეებთა; III-ში ხმების კლასიფიკაცია: ა—თანხმობანთა, ბ—მოგვანთა; ეს ცხრდლი აფიკურ-სემურთა შედარებითი ფონეტიკის გამოხატულებას და მონათესაობის დადმნიშვნელოვან და დადი ურთავების დარსია 3); IV-ში—ხმების ის კანონები, რომლებსაც ან ასრებულ გრამატიკაში ავჯილი აქვს (ხმების ურთავითშორის მატავრ-

1) თუ როგორ ხსნიდენ მეცნიერები ქართული ენის სხვა ენებთან ნათესაობას, ამის შესახებ იხ.: А. Чагарели „о грамматической литературе груз. яз.“ отл. III СПб. 1873. და Н. Джавахов „Обзорь теории и литературы о происхождении груз. яз.“ (Курн. Мин. Н. Пр. 1908, № 8).

2) თუშთა ენათმეცნიერებაში ხმარბენ ასეთ ფრზას: „სამასლონი, ან ორასლონი ძირები“, მავრამ უფრო მართლი იქნებოდა „სამმმერიანი, ორბგერიანი“ „ენმართო.

3) დწვრილებით ცხრილკის განმარტება ერთბაშთ შეუძლებელია: ეს მთელი გრამატიკის დაწვრას უდრის! მომავლში ვვცდებით ქართული ენის გრამატიკის უმოფრეს საკითხებზე ცალკე დწვრილებით მოვილოპარაკოთ.

ბა): V-ში—ბრუნება დაბოლოება და სხვა ძირითადი, ორ-
განიხილვი ბრუნების დამსხვავებელი ხმოვნები: სს, „ო“ (უ),
ნთ, „ო“, მაც, „ს“: V1-ში—შემდეგდებულება=თანდებ-
ბულება; V11-ში—ბრუნების მკვალითება. ქართულში არსე-
ბითათა ერთა ბრუნება; ხლოა იმისდამახდევით, თუ რა და-
ბოლოებას აქვს სიტყვითა იუქეს—თანხმოვნითა თუ ხმოვნითა—
თანხმოვნის იუქეთა (მაგ. კაც—ი უყალ—ი და სხ...) ბრუ-
ნება განიხილვის ხმოვნის იუქეთა (მაგ. მამ—მ, მუქეს, კა-
ლო—ლ და სხ...) ბრუნებისაგან. რვა ბრუნება: სხედობითა
(კაც), ნათესობითა (კაცის), მიკვებითა ნაცვალსხედობითა
(კაცმან), მოქმედობითა (კაცთ), მიმართობითა (კაცად), წა-
დებითა (კაცო), უფორმო (კაც); უკანასკნელი ბრუნება უდ-
რის ეოვლია სიტყვის წმინდა იუქეს (კაც, უიყალ, მამ, მუ-
იყ და სხ...); V111 ცხრილის ზარველ ნახევარში მოთა-
რებულია დამოკიდებული ზაროვნებითა ნაცვალსხედობითა,
ერთ ნახევარში კა—ზაროვნებითა ნაცვალსხედობის ნაწი-
ლადებო—სუბიექტურითა (თავსართობა და ჩასართობა) და ობი-
ექტურით (თავსართობა). ეს ნაწილადებო შეავალდა ქართული
ხმების აგებულების შესწავლას და ამიტომაც წინაუწყრო-
ბენ დანახენ თარმეტ ცხრილს, რომელიზაც ხმების მი-
მოსვრას მოქცეული.

სუბიექტური თავსართობა შექცევა; მხოლოდბ. რაც.—
1—ზარის „ვ“, 2—ზარ, „ს“, 3—ზარს თავსართობა არა
აქვს | 2—ზარის თავსართობ „ს“ მხოლოდ ორ ხმისში დარ-
ჩა—„ხ“—არ, „ხ“—ყალ (დადახარ), სხვაგორათ ჩასართობა
მხოლოდ 3—ზარს აქვს „ს“, 1 და 2—ზარ. კა არა. მრ-
ვლობითა რიცხვს ესევე თავსართობა აქვს, ჩასართობ კა „ს“
მკალოდ „ს“ (ან. კნ).

ობიექტურ თავსართობა სხვა ბრუნების დაბოლოების
სხე აქვს: I უფორმო ბრუნ.—1—ზარ, „მ“, 2—ზ. „გ“,
3—ზ. „ს“ (წ) ან „შ“; II ნთ. ბრ.—1—ზ „მა“, 2—ზ.
„გა“, 3—ზ. „უ“ ან „ო“ (მიხეებითა მნიშვნელობით);
III მაც. ბრ.—1—ზ. „მა“, 2—ზ. „გა“, 3—ზ. „ს“. მრ-
ვლობითა რიცხვში ესევე თავსართობა რჩება 2 და 3 ზარ.,
ხლოა 1 ზარ. ნახევრებ ფორმებს გარდა შეიძლება ზარდუ-
ლური ფორმებიც „გუ“ (გგ); „გუა“, (გგა); „გუა“ (გგა).
ობიექტურით ჩასართობა არ არსებობენ.

უკუალს სუბიექტური თავსართობა ნაცვალსხედობითა ნაწი-
ლადებო ხმების ერთგან თავს (თავსართობა) და ბოლოს (ჩა-
სართობა) და მათი ფორმა—აგებულების განმარტობად უმი-
თავრება მნიშვნელობა აქვთ. თუ ხმების მარტო სუბიექტურ-
თა თავსართობა, ან ჩასართობა დურთავს, სეთა ხმების სუ-
ბიექტურით აგებულების და ანთავსებულობითა (განხეებითა)
ფორმის იქნება, მაგ. „ვ“ სტავ, სტავ, სტავს—
„ვ“ ხარშავ, „ვ“ ჭრ და და სხ. (XIII—ცხრილი a, b, c, d);
ხლოა თუ ხმების მარტო ობიექტურთა თავსართობა დურ-
თავს (ჩასართობა აქვს სუბიექტურთა იქნება, რადგან, როგორც
სუბიექტურთა ვაქვით, ობიექტურთა სუფიქტობა არ არსებობენ),
სეთა ხმების ობიექტურთა აგებულების და ანთავსებულობითა
ფორმისა, მაგ. „მ“ რწამს, „მ“ აუვარს, „მ“ ქვს (XIX ცხრ.).
როგორც სუბიექტურთა, ისე ობიექტურთა აგებულების
ხმების ანთავსებულობითა ფორმის გარდა მორე-ფორმაც აქვთ—

დამოკიდებული ფორმა. დამოკიდებულ ფორმებში ერთ და
ამვე დროს დურთავს ხმების როგორც სუბიექტურთა, ისე
ობიექტურთა ნაწილები (IX ცხრ.). ანთავსებულ და დამოკი-
დებულ ფორმებში ის განსხვავება, რომ ანთავსებულ ფორ-
მა მარტო მოქმედ ზარს (სუბიექტობა) და მას მოქმედებს
აღნიშნავს, დამოკიდებულ ფორმა—კა—სუბიექტობის და მისი
მოქმედების გარდა ამ მოქმედების სავანსაც (ობიექტობა) აღ-
ნიშნავს. ავადობ მკვალობითავს სუბიექტურთა აგებულებ-
ის რომელიმე ხმის, თუ გინდა „დარა—დბ“, ორი-
ვე ფორმაში—ანთავსებულში და დამოკიდებულში: I—„ვ“ დებ,
დებ, დებს—ეს ანთავსებულ ფორმებია, რადგან ხმის
დართობა აქვს მხოლოდ სუბიექტურთა თავსართობა („ვ“ I ზ.)
და ჩასართობა („ს“ 3 ზ.), ამიტომ ეს ხმის ამ ფორმაში გ-
მოსხვავს მხოლოდ სუბიექტობის და მას მოქმედებს, მოქმედ-
ობის სავანე კა ზარდადებ ნახევრებია არ არის (რუსულით ი
и. т. д.); II ხლოა თუ ვიტყვითა—„ვ“ „ს“ დებ, „გ“ დებ;
„ს“ დებ, „მ“ დებ; „ს“ დებ „ს“, „გ“ დებ „ს“, „მ“ დებ „ს“—ეს
დამოკიდებული ფორმებია, რადგან ერთ და ამვე დროს
ხმის დართობა აქვს როგორც სუბიექტურთა, ისე ობიექ-
ტურთა ნაწილები: „ვ“ „ს“ დებ—ამ სიტყვაში „ვ“ უხევრის
ზარველი ზარის სუბიექტობის, „ს“—სუბიექტობის ობიექტობის
(я кладу его), და სხ... (XIV, a, b, c, d, XV—
XVIII ცხრ.). ესევე იქარბობა ობიექტურთა აგებულების
დამოკიდებული ფორმებია, ხლოა აქ სუბიექტურთა ნაწილადებო
ფორმები ობიექტობის მხეველიც არა, ობიექტურთა
ნაწილები კა—ლოდაკურთა სუბიექტობის (XX ცხრ.). ავა-
დობთ მაგ.: „მ“ რწამს, „მ“ რწამს—ამ სიტყვაში
„მ“ (ობიექტურთა ნაწილადებო) ლოდაკურთა სუბიექტობის
„ს“, „ს“, (სუბიექტურთა ნაწილადებო) ლოდაკურთა ობიექტობის
(я беру в него, в теор.). აქვე უნდა აღნიშნობთ, რომ
ობიექტურ აგებულებაში შესამე ზარის დამოკიდებული ფორ-
მა ამვე დროს ანთავსებულ ფორმაც არის, მაგ. „მ“ რწამს
(я беру в него, в теорию я беру).

სეთა ამ ზარს ნაწილადების დიდა მნიშვნელობა
ქართული ხმების მიმოსვრის, რაზვადც გარკვევით და სხ-
ვით ზარველით ზრ. მარშ უხევს.

ხმების გვარა, რომელსაც მიმოსვრის მნიშვნელობა
აქვს, ორია—მოქმედობითა და ვნებითა (სამკვალო ხმების
განსხვავებული მიმოსვრა არა აქვთ, ხან მოქმედობითა და ხან
ვნებითა ხმების მიმოსვრის მისდევს). რვა დროს, სემ ვუ-
ფად ცავთილა: I—წმეო (ვაქვს) წარსული შეუსრულებუ-
ლი ზარველი ვაქვებო, წარსული შეუსრულებული მორე-
ნაცვრითა „ვაქვებო; II—არარსტა (ვაქვ) და ზარობითა
ვაქვო; III—წარსული შესრულებული—მიჯობობრული და
მდებობ (მიქვის, მიქვა), წინათავსებულური (მიქვა) და
წარსული ზარობითა (მიქვის). სემი მიმოსვრა (XII ცხრ)
ამისდა მისედათ, თუ რა ხმოვნისე თაველებს არარსტა (ამ
შეითხევაში დამსხვავებულმა ის ხმოვნა, რომელიც სიტ-
ყვის ბოლოდან ზარველ და მორე ძირველ თანხმოვნისა
შუა ხის), მაგ. ვაქ(ვა), ვაქ(ვა) აქ „უ“ მორე ძირველია
ბოლოდან, ზარველი კა გამქრდა) — ეს ზარველი ძირითა-
და მიმოსვრა (ე), „ე“ ვაქ(ვა) თაველებს ზარველი ზარველი
მიმოსვრა (ამ მიმოსვრის სეთა ხმების მისდევს, რომელიც
იუქე ვაქ(ვა)ებო, მაგ.: ვ—ხარშ—ავ, ვ—კად ებ და სხ...);

5595
1909

მეორე შამხურა (ა): ვეალ, ვსხალ... შესეჲ შამხურა ა): ვწეა, ვეგი და სხ... ხეთა კლასია იმისდა მხედვით, თუ რა ხმოვანსუ თაღება აწმუა (ა ე, ო, ი, ან არაერთად ხმოვანი არ არის). თუთათუელ კლასის შეიძლება ეკუთნოდეს რამდენიმე ჭიშის ზმინ; ზმინს ჭიში ოთხნაირად XI ცხრ.) ქართული ზმინების წესით დაწვრილებულმა შესწავლამ ქართულ ზმინების შამხურაში გაჟეჲბულ ანარქიას ბოლო მოუღო, და თუ წაბო ქართული ზმინები ენათმეცნიერთათვის წასაბრძოლებელ ქვეს წარმოადგენდენ, დღეს ეს ქვე გადაგორებულა.

ზრ. მარის შრომის ამ მოკლე განხილვიდან დაინახავთ ეთაჲ — ამ სვლით დაინტერესებულა, რომ ეს შრომა ბევრ ახალ რამეს შეიცავს. ეს შრომა ენათმეცნიერებაში ახალ სკოთსებს ბადებს და, უკვე არსებულ ზოგიერთ თეორეში შესწორებას შეაქვს. რადგან ათეუტურა და სემურთ შტოს ენები ურთაერთშორის ბიძაშვილებია, ენათმეცნიერებს ახალი სკოთა ებადება — აღადგინოს სხე ამ ორი დეიდი ძმისა, რომლებსც ეს ბიძაშვილები წარმოშობეს, ე. ო. წინა-ათეუტურა და წინა-სემურა ენების სხე შესწორება შეაქვს ამ შრომის სომხური ენის შესახებ აწ არსებულ თეორაში, ეათმც სომხური წმიდან ანდო-ეგრძული ენა იუოს. ზრ. მარი ამტკიცებს, რომ სომხური ჩრეეა ტაშის ენა, ანდო-ეგრძულ ელემენტებთან ან ას ათეუტურ ელემენტებსც ბლომით შეიცავს: „სომხური ენა, — სწერს ზრ. მარი 1903 წ. ძველი — სომხური ენის გრამტიკის წინასიტყვაობაში (XXXI გვერ.) — თავისი ბუნების რამდენიმე არსებითი მხრით ქართულის მონათესავეა... ეველ ამ სკოთსების გამორეკვას დადა მეცნიერული მნიშვნელობა აქვს არა მარტო ენათმეცნიერებისათვის, არამედ ისტორიის და სოციალური ცხოვრების, რამდენათც ამ უკანასკნელებს ენათმეცნიერება დასმარებს უწევს.

ზრ. მარის სთეუქვლიანობა, სსვლათ შორის, აცთაიმ აისხნება, რომ ას მოკლე დროში უღებდათ შექმნილი ებ არ არის, არამედ სავნის ხანგრძლივი დაკვარება — შესწავ-

ლის ნათეიან, რასც თათონ შროფესორიც აღადრებს თაჲ-სი შრომის მოკლე წინასიტყვაობაში. მართლაც ნ. მარია ჯერ ეადვე 1888 წ. სწერდა: „ქართული ენა ზათესავა სორტიულად და სულიერად, ე. ო. სიტყვის ძირებით და გრამტიკით სემიტური ენათა ჯგუფის; მაგრამ იგი არ არის ამდენთ დახლადგებული სსენებულ ენებთან, რამდენათც ას ენა ურთაერთშორის და, ჩართული ენა (საკუთრად ქართული, მეგრული-ლასური და სვანური) წარმომადგარა ერთი მამო-მთავარი ენისაგან, რომელიც თითქმის ასევე ჰგავნება სემიტურ ენებს, როგორც ეს სემიტური ენები ჰგავნან ერთმანეთს (ივერია № 86, 1888 წ. „ბუნება და თვისება ქართული ენისა“) 4) ეს ოცა წელაწადა ამ წერილის გამოქვეყნების და ახალი შრომის დაბეჭდვის შორის ზრ. მარი მუშაობდა თავისი ახალი თეორიის შეკრათ დასაბუთებას და მის ზრდა-განვითარებას; სწორეთ სავნის აცთა ხანგრძლივი და დრმა შესწავლა მისეზა, რომ ზრ. მარის შრომის სკეშირატო მეცნიერული ბეჭედა ახის, რომ ას სკეშირატო ახალი მეცნიერული აღმოჩენა!

დასასრულ, თრად სავნოდ და სსურუელთ შამხნია, რომ ზრ. მარის ქართული ენის გრამტიკის, რომელიც კახანია მხით არის, მღე ეღირსებოდეს დაბეჭდვა.

ა. ყოფიძე.

ს.-პეტერბურგი. 7 მარტს 1909 წ.

რედაქციისათვის: რედაქცია სთხოვს სტუდენტებს მოაწოდოს უურნალს, როგორც წერილები ისე სხვანაირი დახმარება შეძლებისდაგვარათ.

დანარჩენი წერილები დასტამბება შექდევ ნომერში.
რედ.

4) ყველგან, სადაც კი ჩამოთვლილია ზრ. მარის შრომანი, ზემოდასახელებული სტატის გამოქყენების დროთ 1886 წელი შეცდომით ხანენები.

